

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Ústav sociálních studií

Kvalita života v neúplné rodině

Bakalářská práce

Autor: Eliška Zimová

Studijní program: B 7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální patologie a prevence

Vedoucí práce: PhDr. Stanislav Pelcák, Ph.D.

Oponent práce: PhDr. Jiří Kučírek, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor:	Eliška Zimová
Studium:	P18P0132
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Sociální patologie a prevence
Název bakalářské práce:	Kvalita života v neúplné rodině
Název bakalářské práce AJ:	Quality of life in an incomplete family

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zabývá kvalitou života v neúplné rodině. Teoretická část práce charakterizuje rodinný systém, funkce rodiny, typologii rodiny. Bližší pozornost je věnována problematice neúplné rodiny a faktorům ovlivňujícím kvalitu života. Empirická část práce mapuje faktory ovlivňující kvalitu života matek samoživitelek sdružených v Klubu svobodných matek z. s. Jako výzkumná metoda kvalitativního šetření byl zvolen polostrukturovaný rozhovor.

JANIŠ, Kamil, SVATOŠ, Tomáš. *Rodina a otázky s ní související*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1998. ISBN 80-7041-842-7.

MINUCHIN, Salvador. *Rodina a rodinná terapie*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0371-1.

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. 323 s. Studijní texty; sv. 38. ISBN 978-80-86429-87-8.

SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0217-2.

MÁROVÁ, Zdeňka, MATĚJČEK, Zdeněk. *Výchova dětí v neúplné rodině*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977. ISBN 14-504-77.

GURKOVÁ, Elena. *Hodnocení kvality života pro klinickou praxi a ošetrovatelský výzkum*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3625-9.

PAYNE, Jan a kol. *Kvalita života a zdraví*. Praha: Triton, 2005. ISBN 80-7254-657-0.

Garantující pracoviště:	Ústav sociálních studií, Pedagogická fakulta
Vedoucí práce:	PhDr. Stanislav Pelcák, Ph.D.
Oponent:	PhDr. Jiří Kučírek, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce:	20.2.2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího práce PhDr. Stanislava Pelcáka, Ph.D. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Zimová Eliška

Anotace

ZIMOVÁ, Eliška. *Kvalita života v neúplné rodině*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2021. 59 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá kvalitou života v neúplné rodině se zaměřením na matky samoživitelky. Práce je rozdělena do čtyř hlavních kapitol, které jsou následně rozpracovány do dílčích podkapitol. První tři kapitoly tvoří teoretickou část, ve které jsou s pomocí odborné literatury definovány důležité pojmy spojeny s rodinou, neúplnou rodinou a kvalitou života. Poslední kapitola zahrnuje samotné výzkumné šetření, které vychází z teoretických poznatků první části práce. Ke sběru dat je využit kvalitativní způsob zkoumání v podobě polostrukturovaného rozhovoru. Empirická část zkoumá dvě skupiny respondentek, a to ženy, které aktuálně stojí v čele neúplné rodiny, a ženy, které zpětně hodnotí celou jejich situaci s výchovou dětí bez partnera. Cílem bakalářské práce je zjistit, jaký vliv má na kvalitu života vznik neúplné rodiny a absence druhého rodiče.

Klíčová slova: rodina, neúplná rodina, matky samoživitelky, kvalita života

Annotation

ZIMOVÁ, Eliška. *Quality of life in an incomplete family*. Hradec Králové: Faculty of Education. University of Hradec Králové, 2021. 59 pp. Bachelor Thesis.

Bachelor thesis deals with quality of life in incomplete families. It focuses specifically on families of single mothers. The thesis is divided into four main chapters which are subsequently divided into sub-chapters. The first three chapters form the theoretical part, which uses scientific literature to define important terms about family, incomplete family and quality of life. The last chapter includes the research itself, which comes out of the theoretical knowledge from the first part of the thesis. This qualitative research, semi-structured interview, was used to collect data. The Empirical part of the study investigates two groups of respondents. One of the groups consists of women, who are currently the heads of their incomplete families. The other one involves women, who retrospectively evaluate their experience of raising children without their partner. The goal of the Bachelor thesis is to find out, what influence the formation of an incomplete family and an absence of one parent have on quality of life.

Keywords: family, incomplete family, single mothers, quality of life

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2017 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum: .....

Podpis studenta: .....

Obsah

Úvod.....	8
1 Rodina jako systém	9
1.1 Funkce rodiny.....	10
1.2 Typologie rodiny dle funkčnosti	13
1.3 Typologie rodin dle struktury.....	16
1.4 Rodinný systém.....	17
1.5 Rodičovské role.....	18
2 Neúplná rodina	22
2.1 Osamělé matky	22
2.2 Rizika výchovy v neúplné rodině.....	24
2.3 Zvládání náročné životní situace.....	27
2.4 Neúplné rodiny v ČR	29
3 Kvalita života	31
3.1 Faktory ovlivňující kvalitu života	32
3.2 Vybrané metody měření kvality života	33
4 Kvalita života v neúplných rodinách.....	35
4.1 Cíl výzkumného šetření.....	35
4.2 Výzkumná metoda	40
4.3 Výzkumný vzorek	41
4.4 Design výzkumného šetření	42
4.5 Analýza výzkumných dat	42
4.6 Souhrn výzkumného šetření	52
Závěr	55
Seznam použitých zdrojů.....	57

Úvod

Bakalářská práce se zabývá problematikou neúplných rodin. Téma bylo zvoleno na základě osobní zkušenosti s vyrůstáním v neúplné rodině v čele s matkou samoživitelkou. Neúplné rodiny v současné době vznikají stále častěji, což může mít fatální následky na děti vyrůstající v těchto podmínkách. Podob rodin s jedním rodičem může být několik, ať už jde o rodinu v čele s matkou či otcem. Dále hraje důležitou roli i způsob jejího vzniku, který je spojen s velkým množstvím stresu a náročných životních situací. I přes odlišnost jednotlivých typů neúplných rodin se lidé vyrůstající v tomto prostředí potýkají s velkými problémy nejen po finanční stránce.

Aktuálnost tohoto tématu nabírá na váze v současném pandemickém světě, který působí velmi negativně na zvládnutí náročných životních situací a zajištění základních potřeb jednotlivých členů domácnosti. Samoživitelé v této době čelí finančním problémům, neboť jsou v mnoha případech na financování sami. Současnost může působit obzvlášť zátěžově nejen na rodiče samoživitele, ale i na úplné rodiny včetně dětí.

Bakalářská práce je rozdělena do čtyř kapitol, přičemž první tři jsou zaměřeny na teoretické poznatky a poslední kapitola je věnována samotnému výzkumnému šetření. První kapitola definuje rodinu jako takovou, včetně funkcí, typologie a rodinného systému. V poslední části je blíže charakterizována role matky a otce. Následující kapitola je zaměřena na neúplné rodiny s důrazem na osamělé matky (matky samoživitelky), kterým je věnována jedna podkapitola. Rodina v čele s jedním rodičem s sebou nese určitá rizika, která jsou popsána spolu s náročnou životní situací v druhé kapitole. Na závěr jsou v práci zahrnuty statistické údaje o neúplných rodinách v České republice. Poslední kapitola teoretické části je zaměřena na kvalitu života. V úvodu je krátká definice tohoto pojmu. Dále jsou zmíněny faktory, které mohou kvalitu života ovlivňovat a mohou mít vliv na výsledné statistiky, které získáváme pomocí metod zmíněných v následující podkapitole.

Cílem bakalářské práce je zmapovat jednotlivé aspekty přibližující situaci v neúplných rodinách. Zjistit, jakým způsobem tyto rodiny nejčastěji vznikají, jak se s danou situací vypořádávají matky samoživitelky a jak to ovlivňuje celkovou kvalitu života jednotlivých členů domácnosti.

1 Rodina jako systém

Rodina je primární sociální skupina, se kterou se člověk setkává hned po narození. Může mít velké množství podob. Každý si pod tímto pojmem představí většinou vlastní rodinu. Definicí rodin se zabývá mnoho oborů i autorů. Tento pojem však jednotliví autoři a teorie interpretují odlišně.

V sociologické encyklopedii je rodina vymezena jako „*obecně původní a nejdůležitější společenská skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou*“.¹

Ivo Možný vidí rodinu jako instituci, která prochází určitými změnami, avšak vždy může být považována za stabilizující prvek společnosti. Svou stabilitou přispívá k udržení stálosti společnosti a brání tak společenský systém před zhroucením.²

Psychologický slovník definuje rodinu jako „*společenskou skupinu spojenou manželstvím nebo pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí*“.³

Veselá zužuje rodinu na muže a ženu, kteří sdílejí společnou domácnost a narodí se jim dítě. Dle jejích názorů homosexuální či bezdětné páry netvoří rodinu, avšak nepopírá, že nemohou žít rodinným životem.⁴

Dunovský rodinu chápe jako „*průsečík vztahů jejich členů s nejrůznějšími komponentami prostředí*“.⁵

V pedagogickém slovníku uvádí Průcha, Walterová a Mareš rodinu jako nejstarší instituci, jejíž cílem je plnit určité funkce. Rodina jako pojem je těžce uchopitelná, neboť prochází díky své flexibilitě významnými proměnami. V současné době je chápána jako sociální skupina nebo společenství, které spojují určité prvky, kterými je například společný domov a uspokojování potřeb všech členů domácnosti.⁶

Z pohledu rodinného práva je rodina „*základní a nejvýznamnější společenskou jednotkou, jejíž společenský význam je nezastupitelný a jež je z toho důvodu pod ochranou státu a chráněn zákonem*“.⁷

---

¹ FIŠEROVÁ, Vlasta. Sociologická encyklopedie. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. 2018 [cit. 15. 12. 2020].

² MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. 323 s.

³ HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. 774 s.

⁴ VESELÁ, Renata. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 262 s.

⁵ DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 1999. 279 s.

⁶ PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2013. 395 s.

⁷ VESELÁ, Renata. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 262 s.

Gjuričová a Kubička ve své knize interpretují rodinu z pohledu psychoterapie. V rodinné terapii je rodina brána jako celek, který však není podmíněn biologicky, ale sociálně. Každý svou rodinu vymezuje jinak a zahrnuje do ní i blízké osoby, se kterými není v příbuzenském vztahu. Psychoterapie pohlíží na různé formy rodin stejně a neupřednostňuje pouze tradiční model rodiny. Rodina je zároveň brána jako instituce, která prochází neustálými změnami.⁸

I Matějček se shoduje s dalšími autory v názoru, že rodina je nejstarší společenskou institucí. Tato skupina vznikla na základě přirozeného pohlavního pudu. Mimo rozmnožování a zachování živočišného druhu, které jsou pro rodinu neméně důležité, byla hlavní potřeba rodiny ochraňovat své potomky, vychovávat je a připravovat na budoucí život. Bezprostřední pomoc dítěti po jeho narození je u lidského druhu podmínkou pro přežití, neboť člověk se rodí nedokonalý a nepřipravený na samostatný život.⁹

Rodina zároveň není jedinou institucí, která se podílí na utváření osobnosti dítěte. Svou roli v určité fázi života má i škola, vrstevnické skupiny či zaměstnání. I tyto instituce se podílí na ochraně, péči a výchově dítěte, avšak rodina je stále skupinou primární a vždy bude mít své zásadní a významné postavení. Působí na osobnost dítěte již od narození, a to i v nejcitlivějších fázích jeho života. Uspokojuje jeho základní potřeby a předává jistý vzor mezilidského chování, na jehož základě potomek navazuje všechny vztahy ve svém životě.¹⁰

1.1 Funkce rodiny

Rodina je instituce, která by měla pro zdravé fungování a vývoj dítěte splňovat určité základní funkce. Některé jsou částečně přeneseny na jiné instituce, avšak rodina má stále hlavní roli a zodpovědnost za jejich plnění.

Dle Sobotkové je pro uspokojení potřeb a plnění funkcí nutné zdravé rodinné fungování. V jeho definici se autoři liší, avšak většina se shoduje a staví své teorie na třech základních principech, kterými je soudržnost, adaptibilita a komunikace. Vzájemná podpora, sounáležitost, intimita, schopnost přizpůsobovat se změnám a přímá otevřená komunikace vedou ke vzniku a udržení funkční rodiny. Vztahy a procesy

---

⁸ GJURIČOVÁ, Šárka, KUBIČKA, Jiří. *Rodinná terapie: systematické a narativní přístupy*. Praha: Grada, 2009. 280 s.

⁹ MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. 98 s.

¹⁰ MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. 98 s.

v rodině jsou rozhodujícím faktorem při uspokojování potřeb jednotlivých členů rodiny. Od toho se odvíjí fakt, že i přes absenci jednoho rodiče mohou být neúplné rodiny funkční, neboť je důležitější správné rodinné fungování než uspořádání a struktura.¹¹

Biologickoreprodukční funkce

„Z pohledu biologického je rodina způsob, jímž lidstvo zajišťuje svoji reprodukci a setrvání mezi živočišnými druhy.“¹²

Hlavním cílem rozmnožování je zachování existence druhu a je podmíněno pudovým chováním. Sexualita u člověka je spojena nejen s reprodukcí, ale také s psychickými potřebami, které musí být uspokojeny pro zdravý vývoj jedince.¹³

Podle Krause je stabilní reprodukční základna nutná k správnému fungování společnosti. Důležité je, aby se rodil takový počet dětí, aby dostatečně naplnil potřeby rodiny i společnosti, neboť rodina má velký význam jak pro společnost, tak i pro jednotlivce, kteří bezprostředně rodinu tvoří.¹⁴

Vzhledem k současným trendům dochází k úbytku nově narozených dětí. Mnohdy se dítě stává překážkou v kariérním růstu a vlastní seberealizaci rodičů. U sociálně slabších rodin může být na děti nahlíženo jako na přepych. Tím dochází k oddálení rodičovství a snižování počtu dětí připadající na jednu rodinu.¹⁵

Sociálně-ekonomická funkce

Sociálně-ekonomická funkce je důležitá pro rozvoj ekonomického systému společnosti. Rodina, především dospělí členové rodiny, se zapojují jak do výrobní i nevýrobní sféry, ale mají důležitou roli i jako spotřebitelé. K narušení této funkce dochází často v důsledku nezaměstnanosti a zvyšování životních nákladů.¹⁶ Rodiny se tak dostávají do finanční tísně, jsou závislé na cizím příjmu (sociální dávky, půjčky, ...) a v krajním případě může dojít až ke ztrátě bydlení.

V současné době vznikají samostatné ekonomické jednotky v rámci rodiny v podobě rodinných firem. Jedná se o rodinnou obchodní korporaci nebo rodinnou

---

¹¹ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007. 219 s.

¹² HINTNAUS, Ladislav. *Člověk a rodina – smysl a funkce rodiny*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 1998. 79 s.

¹³ HINTNAUS, Ladislav. *Člověk a rodina – smysl a funkce rodiny*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 1998. 79 s.

¹⁴ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. 215 s.

¹⁵ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. 215 s.

¹⁶ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. 215 s.

živnost, kde nadpoloviční většinu společníků tvoří příslušníci jedné rodiny a alespoň jeden z nich je členem statutárního orgánu této firmy.¹⁷

Ochranná (zaopatřovací, pečovatelská) funkce

Funkce ochranná má za úkol uspokojovat základní potřeby všech členů rodiny. Jedná se především o hygienické, biologické a zdravotní potřeby.¹⁸

Dříve této funkci věnoval větší pozornost stát a zaujímal některé funkce, které se v současné době přesouvají spíše do rodinného prostředí. Veliký zlom nastal v roce 1989, kdy v určitých ohledech začal být více kladen důraz na zapojení rodiny. Jde například o domácí péči o dlouhodobě nemocné, preventivní lékařské prohlídky nebo vyšší finanční spoluúčast na zdravotní péči atd.¹⁹

Socializačně-výchovná funkce

Rodina je první sociální skupinou, se kterou se dítě po narození setkává a má za úkol připravit potomka na budoucí život ve společnosti. Dítě se od raného věku učí základní návyky a společností akceptovatelné způsoby chování. Nejedná se pouze o předávání poznatků a dovedností ze strany rodičů k dítěti, ale čím dál větší váhu má také vliv dítěte na rodinné příslušníky starší generace.²⁰

Při výchově mohou být zvolené nevhodné postupy a může docházet ke vzniku neadekvátního až patologického chování dítěte. V tomto případě si rodiče často mylně myslí, že učitelé jejich chyby ve výchově odstraní, avšak učitel má primárně vzdělávat, ne převychovávat.²¹

Rekreační funkce

Rekreační funkce zahrnuje především efektivní využití volného času, společně trávené chvíle v rodinném kruhu, společné aktivity, zájmy apod. Tato funkce má pro děti obrovský význam, i přes to, že ne vždy je tato potřeba dítěte dostatečně uspokojována.²²

---

¹⁷ AMSP ČR. Definice rodinného podniku. In: *Rodinná firma* [online]. ©2015 [cit. 16. 12. 2020].

¹⁸ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. 215 s.

¹⁹ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. 215 s.

²⁰ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. 215 s.

²¹ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. 215 s.

²² KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. 215 s.

Emocionální funkce

Některé funkce jsou částečně převoditelné na jiné instituce, ale co se týče emocionální funkce, je zásadní a nezastupitelná. Rodina by měla zajistit citové zázemí, pocit bezpečí, jistoty a lásky, které jsou potřebné pro zdravý vývoj jedince. V současné době velmi často dochází k problémům v této oblasti a narůstá počet deprivovaných a týraných dětí.²³

1.2 Typologie rodiny dle funkčnosti

Matějček a Dytrych ve svém díle rozdělují rodiny podle plnění základních funkcí na dysfunkční a afunkční. Jednotlivé typy se projevují neplněním některých funkcí, což může vést k negativnímu vývoji nebo ke vzniku sociálně patologických jevů. Napjaté partnerské vztahy a negativní rodinné klima může zapříčinit kromě problematice výchovy například i psychickou traumatizaci.²⁴

Další dělení zaměřené na funkčnost rodin definuje Dunovský, který na základě tzv. Dotazníku funkčnosti rodiny popisuje 4 typy rodin, a to funkční, problémovou, dysfunkční a afunkční. Výsledky dotazníku se odráží od osmi diagnostických kritérií, kterými jsou složení rodiny, její stabilita, sociální a ekonomická situace, osobnost rodičů, osobnost sourozenců, osobnost dítěte, zájem o dítě a péče o ně. Během dotazníku respondenti sbírají tzv. trestné body, jejichž závěrečný součet určuje příslušnost k určitému typu rodiny.²⁵

Funkční rodina – rodina, která splňuje všechny funkce a zajišťuje zdravý vývoj dítěte. Tato skupina „bezproblémových“ rodin tvoří naprostou většinu běžné populace.²⁶

Problémová rodina – rodina, ve které se objevují určité poruchy a dochází k narušení některých funkcí. Tyto mírné nedostatky je však schopna vyřešit vlastními silami bez větší pomoci zvenčí a neohrožuje vývoj dítěte ani své celkové fungování.²⁷

Dysfunkční rodina – rodina s výskytem poruch většího rozsahu. Neplnění některých nebo všech funkcí vede k ohrožení rodiny i vývoje dítěte. V tomto případě už rodina není schopna situaci zvládnout a je nutná odborná pomoc.²⁸

²³ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. 215 s.

²⁴ MATĚJČEK, Zdeněk, DYTRYCH, Zdeněk. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada, 2002. 128 s.

²⁵ DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 1999. 279 s.

²⁶ DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 1999. 279 s.

²⁷ DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 1999. 279 s.

²⁸ DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 1999. 279 s.

Afunkční rodina – rodina, která naprosto selhala v plnění funkcí. Objevují se zde velmi závažné problémy, které bezprostředně ohrožují vývoj a zdraví dítěte. U této rodiny je nutné dítě odebrat a zajistit mu náhradní péči.²⁹

U dysfunkční rodiny může docházet k narušení různých funkcí. Podle nejčastějších příčin nefunkčnosti můžeme rodiny dále dělit.

Nezralá rodina – Znaky nezralé rodiny se většinou začnou projevovat při narození dítěte velmi mladým rodičům. Dítě je neplánované, nechtěné, je bráno jako překážka v budování kariéry a je na něj nahlíženo jako na příčinu omezování svobody rodičů. Nezralost se může objevit v různých oblastech. Může se jednat například o způsob života a nepřipravenost starat se o dítě. Dalším rizikem jsou zkušenosti, které v nízkém věku nejsou na dostatečné úrovni. Problémovými oblastmi může být citová stránka rodičů nebo finanční prostředky pro zajištění a uspokojování potřeb dítěte.³⁰

Přetížená rodina – Tento typ rodiny je odvozen především od míry zvládnutí zátěžových situací obou rodičů. Některé rodiny mají tuto toleranční hladinu velmi nízkou, a proto často dochází ke konfliktům, pocitům beznaděje a vyčerpání, což se odráží nejenom na výchově dítěte, ale i na celkovém rodinném klimatu. Přetíženost může mít několik příčin. Například strach z narození dalšího potomka, finanční problémy nebo starosti způsobené zdravotním stavem rodinných příslušníků či blízkých přátel.³¹

Ambiciózní rodina – Tato rodina na první pohled působí bezproblémově. Priority v této rodině jsou nastaveny odlišně než v běžně fungující. Rodina je orientována na výsledky, kariérní růst, majetek a luxus, čímž dochází k upozadění dítěte. Tímto může docházet k citové deprivaci, ztrátě rodičovské lásky a pocitu jistoty.³²

Perfekcionistická rodina – Cílem rodičů v této rodině je vychovat ze svého potomka úspěšného jedince, avšak za pomoci nepřiměřeného tlaku na něj. Snaží se, aby jejich dítě vykazovalo skvělé výsledky, vysoké výkony a bylo vždy nejlepší. V tomto případě však neberou ohledy na schopnosti dítěte, které pro splnění jejich požadavků musí vynakládat velké úsilí. Z toho pramení pocit selhání, vyčerpání a úzkost z neúspěchu, čímž dochází k narušení vztahů mezi dítětem a rodiči v oblasti důvěry.³³

---

²⁹ DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 1999. 279 s.

³⁰ TRPIŠOVSKÁ, Dobromila, VACÍNOVÁ, Marie. *Sociální psychologie: vybraná témata*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2007. 156 s.

³¹ TRPIŠOVSKÁ, Dobromila, VACÍNOVÁ, Marie. *Sociální psychologie: vybraná témata*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2007. 156 s.

³² TRPIŠOVSKÁ, Dobromila, VACÍNOVÁ, Marie. *Sociální psychologie: vybraná témata*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2007. 156 s.

³³ TRPIŠOVSKÁ, Dobromila, VACÍNOVÁ, Marie. *Sociální psychologie: vybraná témata*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2007. 156 s.

Autoritářská rodina – Tato rodina vychovává své děti pouze formou příkazů a trestů a chce tak zajistit automatickou poslušnost. Uplatňovány jsou jak psychické, tak i fyzické tresty, které mohou vést k silné frustraci dítěte. Později se tento způsob výchovy může promítnout v nepřiměřené agresi dítěte nebo naopak převládnu pocity strachu, opuštění a lítosti.³⁴

Rozmazlující (protekciónářská) rodina – Rodiče chtějí za každou cenu v až nezdravé míře vyhovět dítěti. Tento protekciónismus může mít 3 podoby, a to útočnou, soucítící a služebnou. V prvním případě mají rodiče neustálou potřebu svoje dítě bránit a obhajovat, i v situacích, kdy není jasné, zda je jejich potomek opravdu tím poškozeným. Soucítící protekciónismus se neprojevuje útočnou reakcí ze strany rodičů, ale zaujímají spolutrpitecké postoje spolu s dítětem. U služebné podoby protekciónismu dochází k diktátorství dítěte vůči rodičům, kteří mají potřebu dítěti vše usnadnit a splnit.³⁵

Rodina liberální a improvizující – Liberální rodina volí cestu volné výchovy a nechává dítě, aby si samo zvolilo to, co je pro něho nejlepší. Postupem času nad dítětem ztratí kontrolu a dítě má pocit, že si může dovolit vše. Vzájemně se odcizují a dochází k teroru ze strany dítěte vůči rodičům.³⁶

Odkládající rodina – V případě, že jsou rodiče pracovně vytíženi, mladší nebo ambiciózní, často nemají na své dítě tolik času, proto se objevuje tendence neustále někomu dítě svěřovat. To může ohrozit vznik a upevňování základních návyků nebo denní režim. Z dlouhodobého hlediska může docházet k citové deprivaci a pocitu, že o dítě nikdo nestojí.³⁷

Disociovaná rodina – V této rodině jsou vážně narušeny některé rodinné vztahy, které ohrožují celkové fungování rodiny a narušují rodinné klima. Může se jednat o narušení vnitřních i vnějších vztahů rodiny.³⁸

---

³⁴ TRPIŠOVSKÁ, Dobromila, VACÍNOVÁ, Marie. *Sociální psychologie: vybraná témata*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2007. 156 s.

³⁵ TRPIŠOVSKÁ, Dobromila, VACÍNOVÁ, Marie. *Sociální psychologie: vybraná témata*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2007. 156 s.

³⁶ TRPIŠOVSKÁ, Dobromila, VACÍNOVÁ, Marie. *Sociální psychologie: vybraná témata*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2007. 156 s.

³⁷ TRPIŠOVSKÁ, Dobromila, VACÍNOVÁ, Marie. *Sociální psychologie: vybraná témata*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2007. 156 s.

³⁸ TRPIŠOVSKÁ, Dobromila, VACÍNOVÁ, Marie. *Sociální psychologie: vybraná témata*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2007. 156 s.

1.3 Typologie rodin dle struktury

Rodina může být dále dělena podle různých kritérií. Tato dělení jsou využívána především v sociologii. Jedná se například o rozdělení rodin podle druhu příslušnosti k rodině (orientační, prokreační), velikosti (nukleární, rozšířená) nebo podle struktury (úplná, neúplná, doplněná).³⁹

Orientační rodina – Rodina, do které se člověk narodí a v níž vyrůstá. V orientační rodině se děti socializují a setkávají se s určitým kulturním vzorcem, který si v průběhu svého vývoje osvojují.⁴⁰

Prokreační rodina – Jedná se o rodinu, kterou jedinec sám vytváří. Skládá se zpravidla z manželů či partnerů a jejich potomků. Zatímco partneři tuto rodinu založili, a proto se jedná o rodinu prokreační, z pohledu dítěte jde o orientační rodinu.⁴¹

Nukleární rodina – Rodina, kterou tvoří pouze manželé a jejich vlastní či adoptované děti žijící ve společné domácnosti. Jedná se o dvougenerační rodinu tvořenou tedy generací rodičů a generací dětí.⁴²

Rozšířená rodina – Pokud žije více rodinných příslušníků v jedné domácnosti, jedná se o rozšířenou rodinu. Tvoří ji nukleární rodina a další příbuzní, zpravidla jde o prarodiče nebo bratry a sestry s jejich partnery.⁴³

Úplná rodina – Rodina skládající se z dětí a obou rodičů. Úplnost rodiny se tedy posuzuje podle rodičů, zda ve společné domácnosti s dětmi žije matka i otec nebo jen jeden z nich.⁴⁴

Neúplná rodina – O neúplné rodině můžeme hovořit v případě, že chybí jeden z rodičů, který tak nesdílí společnou domácnost se svým partnerem a dětmi. Příčinami vzniku neúplných rodin je nejčastěji rozvod manželů nebo úmrtí jednoho z rodičů.⁴⁵

---

³⁹ MIŠÍKOVÁ, Jaroslava. *Základy sociologie rodiny*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2003. 55 s.

⁴⁰ MIŠÍKOVÁ, Jaroslava. *Základy sociologie rodiny*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, ; 2003. 55 s.

⁴¹ MIŠÍKOVÁ, Jaroslava. *Základy sociologie rodiny*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2003. 55 s.

⁴² GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. 595 s.

⁴³ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. 595 s.

⁴⁴ MIŠÍKOVÁ, Jaroslava. *Základy sociologie rodiny*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2003. 55 s.

⁴⁵ MIŠÍKOVÁ, Jaroslava. *Základy sociologie rodiny*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2003. 55 s.

1.4 Rodinný systém

Systematický přístup chápe rodinu jako celek, který vzniká propojením veřejných, sociologických, soukromých a psychologických prvků. Tato teorie vyzdvihuje celek nad jednotlivé části, kterými je tvořen. Tyto části můžeme označit jako subsystemy, které jsou v neustálém vývoji. Pro správné fungování rodiny jsou důležité hranice mezi jednotlivými subsystemy, které by měly být pevné, ale zároveň flexibilní.⁴⁶

Sobotková ve svém díle zdůrazňuje tři nejdůležitější rodinné subsystemy, z nichž na první místo řadí manželský (partnerský) subsystem. Vytvoření fungujícího vztahu mezi mužem a ženou je faktor podstatně ovlivňující celou rodinu ve všech vývojových fázích životního cyklu. Vyplývá z něj způsob interakce mezi partnery, zvládání konfliktu a vzájemné uspokojování potřeb. Společné fungování v partnerském vztahu má velký vliv i na vývoj dítěte.⁴⁷

Při otěhotnění ženy dochází k rozšíření hranic manželského subsystemu a vzniká nový subsystem dítě-rodíč. V tomto případě může být vznik nového subsystemu problémový a může ohrožovat původní doposud fungující subsystem manželský. Nastává situace, kdy už se neřeší problémy pouze mezi ženou a mužem, ale do popředí se dostává společný potomek. Do tohoto subsystemu často nejsou zainteresováni pouze rodiče dítěte, ale také prarodiče, kteří v případě potřeby na přechodnou dobu přebírají výchovnou funkci od rodičů. Prarodiče však nesmí podkopávat rodičovskou autoritu, protože může dojít k narušení hranic v jednotlivých subsystémech. Zrod nového subsystemu je označován jako období plné krizí a v případě vzniku problémů dochází k instabilitě rodiny.⁴⁸

Třetím subsystémem je subsystem sourozenecký, který vzniká narozením druhého potomka. Sourozenci se mezi sebou učí vzájemně komunikovat, spolupracovat a vyvářet kompromisy. Tyto zkušenosti pak využívají i v interakci s jinými dětmi a v určité formě i v budoucím životě. V případě narození dvou a více dětí může docházet ke koalici mezi rodičem a jedním potomkem. To se může negativně podepsat na chování „odstrčeného“ dítěte a může dojít k rozpadu celého doposud fungujícího rodinného systému.⁴⁹

Tyto subsystemy jsou od sebe odděleny pomyslnými hranicemi, které zajišťují určitá pravidla a povinnosti mezi členy jednotlivých subsystémů. Hranice musí být

---

⁴⁶ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. 176 s.

⁴⁷ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. 176 s.

⁴⁸ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. 176 s.

⁴⁹ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. 176 s.

vymezeny zřetelně a jasně, aby nedošlo k selhání rolí v rodině. Pokud hranice nejsou nastaveny správně, mohou vznikat dva extrémní případy. V prvním se rodiny obracejí samy na sebe a snaží se vytvořit vlastní vnitřní prostředí. Tím může docházet ke smazání hranic a rozlišení jednotlivých členů rodinného systému vymizí. Tento systém pak bývá přetížen a nepřizpůsobivý ke změnám. Druhým případem je vznik příliš rigidních hranic, kde vznikají problémy s komunikací a dochází k narušení ochranné funkce rodiny. Většina rodin má hranice nastaveny někde mezi těmito dvěma krajními případy.⁵⁰

Kantor a Lehr ve svém díle shrnují základní charakteristiky systémů do čtyř tvrzení.⁵¹

První charakteristikou rodinných systémů je organizační složitost. Rodina je tvořena velkým množstvím vzájemných vtaů, které jsou velmi složité. Vzájemně na sebe působí a ovlivňují se, a tím se mění charakteristika celého systému. S průběžnými změnami roste i náročnost zkoumání rodinných systémů.⁵²

Další charakteristikou je otevřenost, která je velmi důležitá pro zachování a přežití rodiny. Díky otevřenosti systémů je umožněna i schopnost reprodukce či kontinuity a změny.⁵³

Třetím důležitým prvkem rodinných systémů je adaptibilita. Jedná se o složité mechanismy umožňující změnu vyplývající z citových reakcí na vnější nebo vnitřní podněty.⁵⁴

Poslední charakteristika zajišťující přežití rodinných systémů je průběžná informační výměna, která je základním principem složitějších systémů.⁵⁵

1.5 Rodičovské role

Rodičovská role vzniká otěhotněním ženy. Již při samotném početí dítěte mají muž i žena svou nenahraditelnou úlohu. Role otce a matky nabývá na váze narozením dítěte. Jednotlivé role se od sebe liší specifickými činnostmi a vlastnostmi.

---

⁵⁰ MINUCHIN, Salvador. *Rodina a rodinná terapie*. Praha: Portál, 2013. 232 s.

⁵¹ KANTOR, David, LEHR, William. *Inside the family: Toward a theory of family process*. San Francisco: Jossey-Bass, 1975. 259 s.

⁵² KANTOR, David, LEHR, William. *Inside the family: Toward a theory of family process*. San Francisco: Jossey-Bass, 1975. 259 s.

⁵³ KANTOR, David, LEHR, William. *Inside the family: Toward a theory of family process*. San Francisco: Jossey-Bass, 1975. 259 s.

⁵⁴ KANTOR, David, LEHR, William. *Inside the family: Toward a theory of family process*. San Francisco: Jossey-Bass, 1975. 259 s.

⁵⁵ KANTOR, David, LEHR, William. *Inside the family: Toward a theory of family process*. San Francisco: Jossey-Bass, 1975. 259 s.

Při narození prvního dítěte se otec a matka pomalu seznamují a učí své úloze v pozici rodiče. Můžeme se domnívat, že vzhledem k četné nabídce různých kurzů, které nás mají připravit na rodičovství, jsou matka i otec perfektně připraveni plnit své povinnosti a starat se o dítě po jeho narození. Problém je v tom, že každé těhotenství, dítě i rodiče jsou jiní, a proto k osvojování role dochází až po bezprostřední zkušenosti s dítětem.

Hašková ve svém díle zmiňuje, že na rodičovství je v současné české společnosti pohlíženo jako na jednu ze základních a nejdůležitějších hodnot člověka, a to i přes vysoký nárůst bezdětných párů. Zároveň je bráno jako důležitý aspekt k naplnění lidského života. Rodičovství se považuje jako životní poslání, a proto je někdy bezdětnost vnímána jako odchylka od sociální normy.⁵⁶

Role matky

Matka je s dítětem úzce spojena od počátku prenatálního období. Tehdy je dítě velmi ovlivňováno jednáním matky, které se může promítnout do některých vlastností potomka. Další stěžejní funkcí matky je přivést dítě na svět a díky propojení mezi matkou a dítětem má pro něj matka primární význam i po narození. Dítě v prvních měsících svého života považuje matku za nedílnou součást sebe sama a v případě nepřítomnosti matky dochází k citové deprivaci a beznaději. Tato úzká vazba na matku a následná reakce na separaci může trvat až do 6. roku života dítěte.⁵⁷

Role matky je velmi náročná a nese s sebou velkou spoustu povinností. Matka by měla být pro své dítě vzorem. Důležitou úlohu má i v rozvíjení slovní zásoby dítěte, chování a motivaci dítěte ke vzdělání. Přístup matky k dítěti se promítá také do intelektového vývoje dítěte, který je odvozen od kognitivního stylu, jenž matka využívá k učení svého potomka.⁵⁸

Během dospívání se postoj dítěte k matce mění. V případě syna vzniká vášnivá láska k rodiči opačného pohlaví, tedy k matce. U dcery se projevuje naopak obdiv a žárlivost. I přes odlišné vnímání rodičovských rolí u dětí opačného pohlaví je role matky

---

⁵⁶ HAŠKOVÁ, Hana. *Fenomén bezdětnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. 264 s.

⁵⁷ HINTNAUS, Ladislav. *Člověk a rodina – smysl a funkce rodiny*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 1998. 79 s.

⁵⁸ HINTNAUS, Ladislav. *Člověk a rodina – smysl a funkce rodiny*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 1998. 79 s.

stěžejní. Ve všech věkových obdobích dítěte je matka nejvýznamnější osoba, která ovlivňuje celý jejich život.⁵⁹

Mateřská role je velmi náročná na osobnost matky, proto se může stát, že žena tuto roli nezvládá. Matčino selhání se může projevit různými způsoby, avšak ve všech případech je ohroženo zdraví a vývoj dítěte. Může jít například o ženy, které jsou soustředěny pouze samy na sebe a nejsou připraveny na rodičovskou povinnost. Tyto ženy jsou nezralé a neschopné postarat se samy o sebe natož o své dítě. Dalšími skupinami mohou být ženy emočně labilní, se sadistickými sklony nebo panovačné a perfekcionistické. Velmi často se také stává, že je dítě nechtěné a působí jako překážka. V tomto případě ženy vnímají mateřství jako znevýhodnění a komplikaci.⁶⁰

Role otce

Na roli otce je odjakživa nahlíženo jinak než na roli mateřskou. Otec by měl působit jako autorita a řídicí jednotka rodiny. Matčino jednání je podmíněno emocionálně, avšak otcovo rozhodování je ve většině případů racionální. Tím je považován za doplňující prvek, který má vést k rovnováze ve výchově dítěte.⁶¹

Vyšší autorita a postavení otce jsou odvozeny od mnoha faktorů. Otec je převážně živitelem rodiny, a tím udržuje kontakt s vnějším světem, zatímco matka zastává výchovné funkce a pečuje o dítě. Vzhledem k živitelské funkci otec netráví tolik času s dítětem jako matka. Tím je omezena i komunikace mezi otcem a dítětem, která je méně častá a přerušovaná. Dochází tak ke zvýšení autority a váha jeho názorů a rozhodnutí stoupá.⁶²

Nejčastějším problémem při naplňování otcovské role je vyváženost mezi dominancí a pasivitou. Při uplatňování své autority by nemělo docházet k agresi a ponížení dítěte, avšak otec by měl projevovat svůj zájem o výchovu dítěte. Otec, stejně jako matka, působí jako identifikační vzor, díky kterému si dítě lépe osvojí svou sociální roli. Po oidipovské fázi, kdy má otec větší váhu pro dceru, je velmi důležitý vztah otce se synem. Ten se v určité vývojové fázi začne poměřovat s otcem především v typicky chlapeckých vlastnostech. Postupem času si syn nevědomě osvojuje mužskou roli od otce.

---

⁵⁹ HINTNAUS, Ladislav. *Člověk a rodina – smysl a funkce rodiny*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 1998. 79 s.

⁶⁰ HINTNAUS, Ladislav. *Člověk a rodina – smysl a funkce rodiny*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 1998. 79 s.

⁶¹ HINTNAUS, Ladislav. *Člověk a rodina – smysl a funkce rodiny*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 1998. 79 s.

⁶² HINTNAUS, Ladislav. *Člověk a rodina – smysl a funkce rodiny*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 1998. 79 s.

Ztotožnění s mužskou rolí může být na základě kladných i negativních vlastností otce. V prvním případě syn obdivuje svého otce a chce být jako on. V případě druhém je ponaučen nevhodným chováním otce a chce se naopak vyvarovat tomuto způsobu chování.⁶³

I v případě otce může docházet k problematickému plnění jeho funkcí. Role otce většinou není až tak stěžejní jako role matky a v případě rozvodu dochází převážně ke svěření dítěte právě do matčiny péče. Obdobně jako u žen může dojít ke vzniku otcovské role i přes jeho nepřipravenost a nezralost. Muži mají také větší sklon k drogové a alkoholové závislosti, díky které může být vyloučen z výchovy společného potomka. Další ohrožující faktor ovlivňující otcovskou roli je sadismus, pedofilie nebo agresivní psychopatie.⁶⁴

---

⁶³ HINTNAUS, Ladislav. *Člověk a rodina – smysl a funkce rodiny*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 1998. 79 s.

⁶⁴ HINTNAUS, Ladislav. *Člověk a rodina – smysl a funkce rodiny*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 1998. 79 s.

2 Neúplná rodina

Jedná se o rodinu, ve které chybí matka nebo otec. Absence jednoho z rodičů může být podmíněna mnoha důvody, nejčastěji se jedná o rozvod, méně často pak například o úmrtí. Někdy přichází dítě na svět svobodné matce, kdy otec je neznámý. Vývoj a výchova dítěte je touto skutečností bezprostředně zasažena. To je ovlivněno mnoha faktory, jako například jak ke ztrátě rodiče došlo, od kterého věku dítěte chybí, zda došlo ke ztrátě otce či matky, jak se pozůstalý rodič se skutečností vyrovnává a jak je chybějící rodič nahrazován.⁶⁵

Mühlpachr ve svém díle definuje pět druhů stresu, kterým podléhají neúplné rodiny. Jedná se o nízké finanční příjmy, sníženou schopnost vyrovnat se a zvládat náročné životní situace, zmenšenou sociální podporu a nezájem lidí z okolního prostředí, absenci citové podpory a problémy s rozdělováním rolí při péči o domácnost a sníženou schopnost zvládání traumatické události, která zapříčinila vznik neúplné rodiny.⁶⁶

V úplné rodině děti vidí u svých rodičů jak ženský, tak mužský vzor, zatímco v rodině neúplné jeden ze vzorů chybí. Tento fakt negativně ovlivňuje vytváření ženské identity u dívky a mužské identity u chlapce. I absence rodiče opačného pohlaví může mít v budoucnu následky při výběru partnera a zakládání vlastní rodiny.⁶⁷

Ve většině případů dochází v neúplné rodině k absenci otce a tím i mužského vzoru. V dnešní době je mnoho případů neúplných rodin, kdy roli obou rodičů musí zastávat osamělá matka. Často jsou do výchovy zainteresováni i prarodiče, kteří nahrazují roli druhého rodiče.⁶⁸

2.1 Osamělé matky

Ženy, které zůstaly na péči o své děti samy, byly aktuálním tématem jak v minulosti, tak i dnes. Dříve však situace, že žena zůstala na domácnost a děti sama, byla ještě náročnější, a to především po hospodářské stránce. Žena byla odkázána na výdělek muže a sama se spíše starala o domácnost nebo vykonávala drobné pomocné práce. Po odchodu otce mnohdy přišly problémy s financemi a životní úroveň rodiny tak razantně klesla. Tato situace se začala zlepšovat s dlouhotrvajícím bojem za ženskou emancipaci, která s sebou nesla změny v postavení žen ve společnosti. Během první a druhé světové

⁶⁵ GRECMANOVÁ, Helena a kol. *Obecná pedagogika II*. Olomouc: Hanex, 1998. 192 s.

⁶⁶ MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*. Brno: MSD, 2008. 194 s.

⁶⁷ GRECMANOVÁ, Helena a kol. *Obecná pedagogika II*. Olomouc: Hanex, 1998. 192 s.

⁶⁸ GRECMANOVÁ, Helena a kol. *Obecná pedagogika II*. Olomouc: Hanex, 1998. 192 s.

války došlo k utvrzení vyššího postavení žen, než tomu bylo dříve. V současné době mají muž a žena stejná práva a povinnosti. Osamělým matkám je věnována větší pozornost. Samoživitelé mají nárok na daňové zvýhodnění, přídavky na děti a přednostní umístování do mateřských škol či letních táborů. I přesto je situace rodiny v čele s jedním rodičem mnohonásobně náročnější než v rodině se dvěma fungujícími rodiči.⁶⁹

Campion ve svém díle rozděluje osamělé matky do tří specifických skupin, podle toho, jakým způsobem se do této situace dostaly.⁷⁰

První skupinou jsou matky, které z důvodu smrti svého manžela zůstaly s dětmi samy. Tyto ženy jsou označovány jako vdovy a pozůstalé děti jako sirotci (někdy také polosirotky). Z pohledu společnosti je tato skupina matek nejvíce respektována, neboť si své postavení vdovy nezavinily samy. Často je k nim okolí shovívavé, tolerantní a v mnoha případech i nabízející svou pomoc.⁷¹

Další skupinu tvoří matky po zániku manželství či rozchodu partnerů v nesezdaném soužití. Dítě většinou zůstává v péči matky a záleží na vzájemné dohodě mezi rodiči, jak bude následně probíhat výchova jejich společných potomků. Ve společnosti vůči této skupině panují protichůdné názory. Často jsou ženy kritizovány, že v zájmu dítěte neudržely manželství a nezajistily tak dítěti vývoj v úplné rodině s oběma rodiči. Na druhé straně se objevují názory, že je lepší vychovávat dítě sice v neúplné rodině, ale v klidném a funkčním prostředí. Často je oddělení rodičů doprovázeno konflikty a neshodami, které mají velký vliv na psychiku dětí. Obecně tedy můžeme říct, že vznik neúplné rodiny v tomto případě je nevyhnutelný, i když z hlediska vývoje dítěte ne úplně optimální.⁷²

Goldenbergovi ve svém díle definují tři dimenze, které mají vliv na úspěšnou adaptaci neúplných rodin po rozvodu nebo rozchodu partnerů. Při zvládnutí těchto tří oblastí může i neúplná rodina dosáhnout kvalitního a spokojeného života.⁷³

1. Vnitřní zdroje rodiny

Jedná se o schopnost pohotově reagovat na vzniklou situaci a udržení vnitřní integrity rodiny. Vznik neúplné rodiny je velmi zásadní a náročná změna nejen

⁶⁹ MÁROVÁ, Zdeňka, MATĚJČEK, Zdeněk. *Výchova dětí v neúplné rodině*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977. 120 s.

⁷⁰ CAMPION, Mukti Jain. *Who's fit to be a parent?* London: Routledge, 1995. 328 s.

⁷¹ CAMPION, Mukti Jain. *Who's fit to be a parent?* London: Routledge, 1995. 328 s.

⁷² CAMPION, Mukti Jain. *Who's fit to be a parent?* London: Routledge, 1995. 328 s.

⁷³ GOLDENBERG, Herbert, GOLDENBERG, Irene. *Counseling today's families*. Pacific Grove: Brooks/Cole Publishing Company, 1998.

pro osamělé matky, ale také pro děti. Velmi důležitý faktor pro dobré fungování rodiny je komunikace, která po ztrátě jednoho z rodičů má ještě větší váhu.⁷⁴

2. Environmentální stres

Ztráta jednoho z rodičů je událost vyvolávající mnoho stresu, který působí uvnitř rodiny. Mimo tento „vnitřní“ stres vzniká také stres působící z vnějšího prostředí. Rozhodující je, jakým způsobem rodina celkový stres vnímá a jaké efektivní mechanismy ke zvládnutí situace používá.⁷⁵

3. Zdroje v širší sociální síti:

Poslední dimenzí je sociální síť, která se skládá z nejbližších osob rodiny. Jedná se o rodinné příslušníky, nejčastěji prarodiče, a také o přátele, kteří jsou ochotni rodině nabídnout pomoc.⁷⁶

Osamělé matky, které chtějí být záměrně svobodné, tvoří poslední skupinu. Záměrem těchto žen je najít si muže, který jim pomůže přivést na svět dítě, nikoliv vidina dlouhodobého vztahu. Do této skupiny můžeme zařadit i ženy, které si dítě adoptovaly nebo vzaly do pěstounské péče. Poslední možností, jak získat vlastní dítě, aniž by v tom figuroval nějaký konkrétní muž, je umělé oplodnění. Jedná se o metodu hojně využívanou spíše v zahraničí. Tento způsob života je podmíněn mnoha faktory. Velikou roli může hrát nezralost ženy, ale také její očekávání od budoucího života. Zastává názor, že je jednodušší dítě vychovat sama než se snažit vybudovat stabilní vztah s partnerem, respektovat jeho potřeby a řešit jeho či společné problémy. Společnost se dříve k této skupině žen stavěla velmi negativně, avšak s přibývajícím počtem svobodných matek tyto vyhraněné názory ustupují.⁷⁷

2.2 Rizika výchovy v neúplné rodině

Dle Dunovského je celkový vývoj dítěte ovlivněn sociálními a jinými vlivy z okolního prostředí, ve kterém se dítě od narození pohybuje a kde vyrůstá. Tělesné a duševní zdraví je predisponováno geneticky, avšak pro správný vývoj člověka je neméně důležitá výchova a přístup rodiny k dítěti již od útlého věku. Dunovský dále píše, že: „*I zdravé dítě s dobrými inteligenčními schopnostmi, pokud žije v nepříznivém prostředí, může*

⁷⁴ GOLDENBERG, Herbert, GOLDENBERG, Irene. *Counseling today's families*. Pacific Grove: Brooks/Cole Publishing Company, 1998.

⁷⁵ GOLDENBERG, Herbert, GOLDENBERG, Irene. *Counseling today's families*. Pacific Grove: Brooks/Cole Publishing Company, 1998.

⁷⁶ GOLDENBERG, Herbert, GOLDENBERG, Irene. *Counseling today's families*. Pacific Grove: Brooks/Cole Publishing Company, 1998.

⁷⁷ CAMPION, Mukti Jain. *Who's fit to be a parent?* London: Routledge, 1995. 328 s.

výrazně zaostávat ve svém duševním i tělesném vývoji, který je kombinací vlivů genetiky a zevních faktorů.“⁷⁸

Vznik neúplné rodiny a ztráta jednoho z rodičů je pro dítě vždy náročná a stresující situace. Jedna z nejčastějších příčin je rozvod rodičů, kterému často předchází problémová komunikace a spory. Vzniklá napjatá atmosféra v rodině má vliv na dítě už ve velmi nízkém věku. V průběhu vývoje se mění osobnost a mentální úroveň dítěte, a proto tyto negativní jevy z rodinného prostředí každé dítě v různém věku vnímá odlišně.

Matějček a Dytrych zdůrazňují, že napětí v rodině vnímají děti již v kojeneckém věku a poznají, když se jejich nejbližší osoby, tedy otec a matka, chovají nezvykle. Jednání rodičů může narušit potřebu jistoty dítěte, která musí být naplněna pro budoucí seberealizaci. V tomto období také dochází ke vzniku citového vztahu k matce, od čehož se odvíjí i vznik pocitu důvěry. Kolem druhého a třetího roku života si dítě osvojuje tzv. rodinnou identitu, a více vnímá interakce mezi jednotlivými členy domácnosti i vlastní postavení v této rodině.⁷⁹

Získaná jistota z prostředí rodiny hraje značnou roli i v předškolním věku. V tomto období se dítě nepohybuje již pouze v prostředí rodiny, ale vstupuje do kolektivu dalších dětí, kde navazuje přátelské vztahy mezi vrstevníky. Tento další životní krok je rovněž důležitý pro jeho správný sociální vývoj. Pokud si dítě nevytvořilo pocit jistoty ve vlastní rodině, je velmi pravděpodobné, že bude mít značné problémy s navazováním vztahů, tak i se schopností spolupráce s vrstevníky.⁸⁰

Mezi devátým až dvanáctým rokem života mluvíme o období středního školního věku, kdy tělo a myšlení dítěte začíná procházet jistou proměnou spojenou s dospíváním. V tomto věku si dítě začne plně uvědomovat absenci jednoho z rodičů. Zároveň s přicházející pubertou jsou tito jedinci velmi citliví a zranitelní. Velmi těžce nesou rodinné neshody či rozvod rodičů a jsou nepřizpůsobivé ke změnám ve složení členů domácnosti, která se často rozrůstá o partnera matky nebo partnerku otce. V tomto období také dochází k oddělení rolí podle pohlaví a vzniká mužská a ženská identita. Právě v této fázi života je velice důležitý mužský a ženský vzor, který by měl primárně pocházet z prostředí rodiny.⁸¹

---

⁷⁸ DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 1999. 279 s.

⁷⁹ MATĚJČEK, Zdeněk, DYTRYCH, Zdeněk. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: Grada, 1999. 143 s.

⁸⁰ MATĚJČEK, Zdeněk, DYTRYCH, Zdeněk. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: Grada, 1999. 143 s.

⁸¹ MATĚJČEK, Zdeněk, DYTRYCH, Zdeněk. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: Grada, 1999. 143 s.

V mladistvém věku, tj. od puberty do dosažení plné zralosti, dochází k osamostatnění dítěte a vytváření vlastní rodiny. Díky nesprávnému vývoji v orientační rodině může docházet k rizikovým rozhodnutím při tvorbě vlastní rodiny. Jedná se především o předčasné rodičovství nebo uzavření sňatku. Vznik takto velkého závazku v mladistvé nerozvážnosti často končí rozvodem.⁸²

Kodyšová vidí už v samotném pojmu „neúplná rodina“ jistá rizika, která se odráží na výchově dětí. Zatímco v úplné rodině si rodiče mezi sebou dělí činnosti zaměřené na domácnost, péči o děti nebo financování, v rodině neúplné musí všechny tyto funkce zastávat pouze jeden rodič. Zvládání výchovy dětí bez opory druhého rodiče může být velmi náročné, a proto dochází k častějšímu vyhledání odborné pomoci než v rodinách s oběma rodiči. S tím souvisí i fakt, že u dětí z neúplných rodin mnohem více hrozí odebrání z původní rodiny do ústavní péče.⁸³

Amato ve svém článku zmiňuje jistá rizika, která s sebou nese výchova v neúplné rodině. Dle studií, kterými se zabýval, zjistil, že tyto děti vykazují horší výsledky ve škole, častěji se objevují problémy chování nebo dochází k narušení s navazováním vztahů s vrstevníky. Zároveň se ukázalo, že mají slabší citovou vazbu k matce i otci.⁸⁴

Autor dále píše, že ve vývoji dítěte nemá stěžejní roli fakt, že vyrůstá pouze s jedním rodičem. Více se projevují další okolnosti, které jsou s absencí jednoho rodiče úzce spojeny.⁸⁵

Prvním důležitým faktorem při výchově dítěte je kvalita rodičovské péče. Jak je již zmíněno výše, v neúplné rodině musí jeden rodič zastávat funkce dvou osob. Často pak dochází k tomu, že rodič věnuje mnoho úsilí a velké množství energie pro zajištění a uspokojení základních potřeb rodiny na úkor výchovy, na kterou mnohdy nezbývá čas a síla. S tím souvisí i další faktor, a to chronické přetížení a v některých případech i stavy deprese.⁸⁶

Významnou roli ve výchově dětí hraje vzájemný vztah a komunikace s bývalým parterem, tedy druhým rodičem. V případě, že se jedná o vznik neúplné rodiny rozvodem,

---

⁸² MATĚJČEK, Zdeněk, DYTRYCH, Zdeněk. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: Grada, 1999. 143 s.

⁸³ KODYŠOVÁ, Eliška. Být sám na děti: sólo rodiče jako rodiče. In: *Soft-zs.cz* [online]. 2015 [cit. 25. 1. 2021].

⁸⁴ AMATO, R Paul. The impact of family formation change on the cognitive, social, and emotional well-being of the next generation. In: *The future of children*. Princeton: Princeton Univesity, 2005, vol. 15, no. 2, pp. 75–96.

⁸⁵ AMATO, R Paul. The impact of family formation change on the cognitive, social, and emotional well-being of the next generation. In: *The future of children*. Princeton: Princeton Univesity, 2005, vol. 15, no. 2, pp. 75–96.

⁸⁶ AMATO, R Paul. The impact of family formation change on the cognitive, social, and emotional well-being of the next generation. In: *The future of children*. Princeton: Princeton Univesity, 2005, vol. 15, no. 2, pp. 75–96.

jsou dobré vztahy mezi rodiči velkou výhodou, i když spolu nesdílí jednu domácnost. Rodiče tak zároveň poskytují dobrý vzor svým dětem v oblasti mezilidských vztahů a komunikace.⁸⁷

V neposlední řadě je se vznikem neúplné rodiny bezprostředně spojována i vysoká míra stresu, kterou dítě prožívá. Stres může být vyvolán rozvodovým řízením nebo spory rodičů předcházejícími samotným rozvodem. Další nežádoucí jev je změna bydliště v důsledku odloučení partnerů a přechod dítěte ze známého prostředí do naprosto cizího. V případě úmrtí jednoho z rodičů je samotná tragická událost velmi frustrující. Smrt blízké osoby může vyvolávat stres jak u dětí, tak i u pozůstalého rodiče.⁸⁸

2.3 Zvládání náročné životní situace

Jak již bylo zmíněno, neúplná rodina vzniká nejčastěji odloučením partnerů, rozvodem či úmrtím druhého rodiče. Tyto okolnosti i samotný vznik neúplné rodiny působí velmi zátěžově jak na rodiče samoživitele, tak na děti i blízké okolí. Musí se učit novým rolím a vypořádat se s traumatickou událostí.

Wedlichová definuje náročnou životní situaci jako takovou, která se vymyká každodennímu životu. Jedná se o událost, která je neobvyklá a má veliký vliv na vývoj a formování osobnosti. Každý však zvládá tyto situace odlišně. Může docházet ke vzniku psychosomatických onemocnění či neuróz nebo jsou bezprostředně ovlivněny psychické vlastnosti člověka.⁸⁹

Stresové situace se odráží na psychice člověka a jsou doprovázeny i fyziologickými projevy. Nejčastější reakcí organismu na stres je úzkost. Při dlouhodobém nezvládnutí mohou stavy úzkosti přerůst v depresi. S těmito projevy může být spojeno i oslabení kognitivních funkcí, které se projevuje poruchami pozornosti a myšlení. Nepříznivá událost může vyvolat i vztek, který může vyústit v agresi. Fyziologických projevů, které reagují na nadměrný stres, je celá řada. Dochází ke zvýšení tělesného metabolismu, krevního tlaku a dechové frekvence, k zúžení krevních vlásečnic a k vylučování většího

---

⁸⁷ AMATO, R Paul. The impact of family formation change on the cognitive, social, and emotional well-being of the next generation. In: *The future of children*. Princeton: Princeton University, 2005, vol. 15, no. 2, pp. 75–96

⁸⁸ AMATO, R Paul. The impact of family formation change on the cognitive, social, and emotional well-being of the next generation. In: *The future of children*. Princeton: Princeton University, 2005, vol. 15, no. 2, pp. 75–96.

⁸⁹ SAWICKI, Silvester, WEDLICHOVÁ, Iva, FLEISCHMANN, Otakar. *Osobnost jedince a náročné životní situace*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2008. 158 s.

množství červených krvinek, potlačují se některé činnosti organismu. Tyto projevy provází změnu životního stylu a chování člověka.⁹⁰

Základními způsoby zvládání náročných životních situací je útěk a útok. V případě útěku se u člověka objevuje vyhýbavé chování a rezignace. Snaha vyhnout se nepříjemnostem nebo náročnému úkolu je jedna z cest, pomocí které se člověk snaží vypořádat s nepříznivou událostí. Někdy také řeší vzniklou situaci „únikem“ do nějaké závislosti, převážně jde o alkohol a návykové látky.

V případě útoku se nejedná pouze o fyzické násilí, ale zahrnuje i verbální projevy agrese. Tímto chováním se člověk snaží odstranit problém či překážku, která narušuje jeho životní spokojenost.⁹¹

Mimo rozdělení způsobů zvládání podle typu reakce na útěk a útok, můžeme metodu vypořádání se se zátěžovou situací rozdělit na vědomou a neuvědomovanou. Zvládání neboli coping je vědomé ovlivňování vzniklé situace. V tomto případě dochází ke směřování pozornosti na určitý cíl a snaze o pozitivní změnu. Člověk pak díky uvědomování si problému může lépe dosáhnout změny vedoucí ke spokojenému životu. Důležitou roli hraje také smíření se skutečností, kterou už nelze změnit, což může nastat například při úmrtí blízké osoby.⁹²

Obranné reakce neboli ego-obranné mechanismy jsou neuvědomované reakce organismu na vzniklou situaci. Těchto mechanismů je hned několik.

V případě **popření** člověk popírá vzniklou situaci a přijímá pouze informace, které na něho nepůsobí zátěžově a nejsou pro něho ohrožující. S tím částečně souvisí i **potlačení a vytěsnění**. Tyto mechanismy fungují na podobném principu. Jedná se o snahu vytěsnit a úplně zapomenout na nepříjemnou událost a myšlenky. Při **racionalizaci** člověk využívá logického uvažování a vždy dokáže vzniklou situaci odůvodnit pomocí svého rozumu. **Sublimace** je snaha o náhradu nedostupného způsobu uspokojení za způsob, který vede k dosažení osobní spokojenosti. Návrat neboli **regrese** je únik do nižší vývojové úrovně. Dalším mechanismem je **identifikace**, kdy se člověk ztotožní s jedincem, ke kterému vzhlíží a kterého obdivuje. Následně pak začne brát jeho úspěchy a žádoucí vlastnosti za své a posiluje tak i své sebevědomí. V opačném případě dochází k projekci, kdy jedinec přisuzuje své obavy a neúspěchy ostatním lidem.

---

⁹⁰ SAWICKI, Silvester, WEDLICHOVÁ, Iva, FLEISCHMANN, Otakar. *Osobnost jedince a náročné životní situace*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2008. 158 s.

⁹¹ SAWICKI, Silvester, WEDLICHOVÁ, Iva, FLEISCHMANN, Otakar. *Osobnost jedince a náročné životní situace*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2008. 158 s.

⁹² NAJDI POMOC S.R.O. Psychologie – zvládání náročných životních situací. In: *Najdi pomoc* [online]. © 2021 [cit. 15. 2. 2021].

Posledním mechanismem je **rezignace**, kdy dochází k naprosté bezmocnosti a pasivitě. Člověk se vzdává, protože nevěří, že by situaci mohl zvládnout.⁹³

2.4 Neúplné rodiny v ČR

Přesnější statistické údaje o počtu neúplných rodin v České republice získáváme prostřednictvím Sčítání lidu, které probíhá jednou za deset let. Poslední sčítání proběhlo v roce 2011, tudíž další proces zjišťující skladbu obyvatelstva a rodin probíhá v roce 2021.

Dle statistik od roku 1970 došlo ke snižování počtu úplných rodin. S tím souvisí i nárůst rodin neúplných, a to více než o dvojnásobek. V roce 2011 bylo zjištěno, že v rodině v čele s jedním rodičem žilo 52 % závislých dětí. Převážně se jednalo o neúplné rodiny s jedním dítětem, které tvořily 70 %.⁹⁴

Počet neúplných rodin má stále stoupající tendenci. Při posledním Sčítání lidu bylo zaevidováno 570 836 hospodařících domácností, které byly tvořeny neúplnou rodinou. V přepočtu se jednalo o každou čtvrtou rodinu se závislými dětmi. Tímto způsobem žilo bezmála 1,5 milionu osob. V roce 2011 vyrůstalo v neúplné rodině 405 tisíc závislých dětí, které v 84 % případů žily s matkou. Z těchto statistik tedy vyplývá, že ve většině případů zůstává s dětmi matka, avšak během desetiletí, tedy od roku 2001, počet těchto rodin klesl o 5 %. Matky starající se o domácnost a děti bez partnera jsou někdy označovány jako matky samoživitelky.⁹⁵

V roce 2019 vydal Výzkumný ústav práce a sociálních věcí publikaci zaměřenou na neúplné rodiny v České republice, avšak i ta se z části opírá o data ze Sčítání lidu z roku 2011. Kromě přesných údajů z šetření probíhajících jednou za deset let můžeme získat přibližné údaje o složení českých domácností na základě šetření SILC (Výběrové šetření příjmů a životních podmínek domácností). V tomto případě jde pouze o výběrové šetření, proto tyto údaje nejsou zcela přesné a jedná se spíše o odhady.⁹⁶

Při srovnání výsledků SILC od roku 2011 do roku 2018 bylo zaznamenáno pouze 15 % rodin neúplných, což je oproti přesnějším výsledkům Sčítání lidu o mnoho méně. Co se týče počtu dětí připadajících na rodinu s jedním rodičem, v šetření SILC vyšlo,

⁹³ NAJDI POMOC S.R.O. Psychologie – zvládnání náročných životních situací. In: *Najdi pomoc* [online]. © 2021 [cit. 15. 2. 2021].

⁹⁴ POLONCYOVÁ, Jana a kol. *Neúplné rodiny*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i., 2019. 216 s.

⁹⁵ ČSÚ. Sčítání lidu, domů a bytů – Pramenné dílo. In: *Český statistický úřad* [online]. 2013 [cit. 29. 1. 2021].

⁹⁶ POLONCYOVÁ, Jana a kol. *Neúplné rodiny*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i., 2019. 216 s.

že většina neúplných rodin je tvořena jedním rodičem a jedním dítětem. V tomto případě se výsledky jednotlivých šetření shodují.⁹⁷

Český statistický úřad se zaměřuje převážně na ekonomickou aktivitu obyvatelstva. U rodičů samoživitelů byla v roce 2011 zaznamenána vyšší míra nezaměstnanosti, která dosahovala 10 %. U rodičů v čele rodin úplných byly zjištěny pouze 4 % nezaměstnaných osob. Častěji se jedná o nezaměstnané ženy, což potvrdily i výsledky šetření SILC. V roce 2017 měli rodiče samoživitelé v průměru 26 tisíc Kč na měsíc, což je o polovinu méně než u rodin s oběma rodiči.⁹⁸

Neúplné rodiny mohou vznikat třemi způsoby. V prvním případě se dítě narodí svobodné ženě, kdy otec může být neznámý nebo nejeví zájem o dítě. Nejčastěji se do této rodiny rodí první dítě, a to až v 60 % všech případů. V roce 2018 se jednalo o 58 % dětí, které se narodily nevdaným matkám. V roce 2011 při Sčítání lidu bylo zjištěno, že každá pátá neúplná rodina má v čele svobodnou ženu. Dalším způsobem vzniku neúplné rodiny je úmrtí jednoho z rodičů. Ovdovělé rodičky se dlouhodobě pohybují v řádu stovek. Poslední okolností vedoucí ke vzniku neúplné rodiny je rozvod. Tento způsob ukončení společného soužití v úplné rodině je v současné době hojně využíváný. Ročně tak zažije rozvod průměrně 23 tisíc dětí. Nejčastěji se jedná o nezletilé děti, a to až v 59 % případů.⁹⁹

Od června do srpna 2019 probíhal sběr dat pro kvantitativní výzkum životních podmínek samoživitelů. Tohoto šetření se zúčastnilo 1 109 respondentů, se kterými byl uskutečněn rozhovor. Díky výzkumu s názvem *Samoživitelé 2019* bylo zjištěno, že nejčastější vznik neúplných rodin je v důsledku rozvodu. Data získaná z tohoto výzkumu jsou téměř shodná s výsledky předchozích šetření.¹⁰⁰

---

⁹⁷ POLONCYOVÁ, Jana a kol. *Neúplné rodiny*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i., 2019. 216 s.

⁹⁸ POLONCYOVÁ, Jana a kol. *Neúplné rodiny*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i., 2019. 216 s.

⁹⁹ POLONCYOVÁ, Jana a kol. *Neúplné rodiny*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i., 2019. 216 s.

¹⁰⁰ POLONCYOVÁ, Jana a kol. *Neúplné rodiny*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i., 2019. 216 s.

3 Kvalita života

Pojem „kvalita života“ je v současné době velmi využíván, avšak nemá jednoznačnou interpretaci. Kvalita života může být posuzována v různých oblastech a jednotlivé vědní disciplíny ji vidí odlišně. Nejčastěji se tomuto tématu věnují obory jako je psychologie, sociologie, kulturní antropologie, ekologie a medicína.¹⁰¹

Z medicínského pohledu se kvalitou života zabývá Světová zdravotnická organizace (WHO), která ji definuje jako „stav úplné fyzické, psychické a sociální pohody, ne pouze jako absenci nemoci“.¹⁰²

Definice a měření kvality života v medicíně vychází z psychologických přístupů. I přes striktní postupy měření je interpretace výsledků nejednoznačná a rozdílná. Nejčastěji je kvalita života odvozována od subjektivní a psychologické pohody.¹⁰³

Touto problematikou se zabývají i autoři v oblasti psychologie, kde v rámci psychologie zdraví zkoumají různé aspekty ovlivňující životní úroveň a kvalitu života člověka.

Engel a Bergsma (1998) popisují kvalitu života ve čtyřech odlišných sférách, a to v makro-rovině, mezo-rovině, personální a fyzické rovině.¹⁰⁴

V makro-rovině je kvalita života odvozována od celkové úrovně společnosti. Tyto velké společenské celky tvoří země nebo kontinenty, které se od sebe svou životní úrovní liší. V tomto pojetí je na život nahlíženo jako na absolutní morální hodnotu a kvalita života je celkovou úrovní společnosti značně ovlivňována. Na kvalitě života se pak odráží souhrn dění na konkrétním území. Jedná se například o boj s epidemií, terorismus, úroveň zdravotnictví apod.¹⁰⁵

Druhou sférou je mezo-rovina, kde se kvalita života odvozuje od malých sociálních skupin, kterými je například škola, pečovatelský dům nebo podnik. Zde hraje velkou roli celkové sociální klima ve skupině a vztahy mezi lidmi. Neméně důležité je také uspokojování základních potřeb každého člena, který je součástí dané skupiny. Všechny tyto aspekty mají vliv na kvalitní a spokojený život jedinců.¹⁰⁶

---

¹⁰¹ PAYNE, Jan a kol. *Kvalita života a zdraví*. Praha: Triton, 2005. 207 s.

¹⁰² WHO. WHOQOL Measuring Quality of Life. In: *Who.int* [online]. 1997 [cit. 15. 2. 2021].

¹⁰³ GURKOVÁ, Elena. *Hodnocení kvality života: pro klinickou praxi a ošetrovatelský výzkum*. Praha: Grada, 2011. 224 s.

¹⁰⁴ BERGSMA, Jurrit, ENGEL, George Libman. Quality of life: does measurement help? In: *Health Policy*. Amsterdam: Elsevier, 1998, vol. 10, no. 3. pp. 267–279.

¹⁰⁵ BERGSMA, Jurrit, ENGEL, George Libman. Quality of life: does measurement help? In: *Health Policy*. Amsterdam: Elsevier, 1998, vol. 10, no. 3. pp. 267–279.

¹⁰⁶ BERGSMA, Jurrit, ENGEL, George Libman. Quality of life: does measurement help? In: *Health Policy*. Amsterdam: Elsevier, 1998, vol. 10, no. 3. pp. 267–279.

Další sféru tvoří rovina personální neboli osobní. V tomto případě hodnotí kvalitu života sám jedinec ze svého pohledu. Zahrnuje subjektivní hodnocení zdravotního stavu i spokojenosti. V osobní rovině se promítají také hodnoty, postoje a představy jedince.

Nejjednodušeji se dá určit kvalita života ve fyzické rovině. Ta je odvozena pouze od zdravotního stavu a měřitelných hodnot jedince. V tomto případě lze kvalitu života určit nejpřesněji, avšak zdravotní stav není jediný faktor ovlivňující celkovou životní spokojenost a kvalitu života.¹⁰⁷

3.1 Faktory ovlivňující kvalitu života

Sawicki (2008) s oporou v psychologii zdraví popisuje vlivy a okolnosti, které ovlivňují zdravotní stav a celkovou kvalitu života člověka. Tyto faktory podmiňující celý náš život jsou označovány jako sociální determinanty zdraví, které můžeme rozdělit do tří základních oblastí.¹⁰⁸

První determinantou jsou životní události. Jedná se o všechny události, které zasahují do běžného života člověka. Těchto událostí je velká spousta, ať už se jedná o předvídatelné skutečnosti, jako je například dovolená či sňatek, nepředvídatelné či náhodné. V případě nepředvídatelných událostí jde o nemoc, která částečně souvisí i s událostmi náhodnými, kterými může být například úraz. Všechny tyto životní události ovlivňují naše fyzické i psychické zdraví. Mohou mít jak špatný vliv na náš organismus, čemuž dochází například u úmrtí blízké osoby nebo nemoci, ale také mohou vyvolávat pozitivní reakce. Důležité je také uvědomovat si čas a odlišovat od sebe dávné vzpomínky od čerstvých zážitků.¹⁰⁹

Další důležitou determinantou je sociální opora. Člověk má již od pradávna potřebu lásky a jistoty. Tyto potřeby se odrážejí od přesvědčení, že o něj ostatní stojí, váží si ho, a že v případě potíží bude mít někoho, na koho se může obrátit a kdo mu poskytne pomoc.¹¹⁰

Existují dva druhy sociální opory, a to anticipovaná (očekávaná) a získaná (obdržená). Opora anticipovaná vychází z předpokladu, že v případě nouze bude jedinci

---

¹⁰⁷ BERGSMA, Jurrit, ENGEL, George Libman. Quality of life: does measurement help? In: *Health Policy*. Amsterdam: Elsevier, 1998, vol. 10, no. 3. pp. 267–279.

¹⁰⁸ SAWICKI, Silvester, WEDLICHOVÁ, Iva, FLEISCHMANN, Otakar. *Osobnost jedince a náročné životní situace*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2008. 158 s.

¹⁰⁹ SAWICKI, Silvester, WEDLICHOVÁ, Iva, FLEISCHMANN, Otakar. *Osobnost jedince a náročné životní situace*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2008. 158 s.

¹¹⁰ SAWICKI, Silvester, WEDLICHOVÁ, Iva, FLEISCHMANN, Otakar. *Osobnost jedince a náročné životní situace*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2008. 158 s.

poskytnuta pomoc od blízké osoby. Tuto pomoc bere jako automatickou a jistou. S tím přichází i pocit jistoty a pocit, že se o něho ostatní zajímají a v případě potíží nebude na celou situaci sám. V neposlední řadě mají tyto pocity pozitivní vliv na lidské zdraví. V druhém případě se jedná o oporu získanou, která vyplývá z konkrétní zkušenosti z naší minulosti. Je odvozena od problémové situace, ve které nám daný jedinec poskytl svou pomoc. V tomto případě tedy s jistotou neočekáváme jakoukoliv formu pomoci, ale na základě minulé zkušenosti předpokládáme, že se tak stane. Vlivy získané sociální opory na zdraví člověka jsou protichůdné. Dle některých autorů může mít i negativní dopad na zdravotní stav.¹¹¹

Sociálně ekonomický status je poslední determinanta ovlivňující kvalitu našeho života. Postavení člověka ve společenské hierarchii má veliký vliv na celkovou životní úroveň jedince. Lidé žijící v nižší sociální třídě mají zpravidla méně příležitostí, ať už v oblasti vzdělání, stravování, kvality bydlení apod. Častěji se u této skupiny objevují i sklony k rizikovému chování. Sociálně znevýhodnění se podílí na vzniku chronického stresu, který dlouhodobě ovlivňuje tělesné i duševní zdraví.¹¹²

3.2 Vybrané metody měření kvality života

Měřících technik na zjištění informací je mnoho. Nejčastěji se jedná o sběr pomocí dotazníku, hodnotící stupnice, rozhovoru či pozorování. Výsledkem je určitá hodnota, která udává číselné znázornění výsledků získaných pomocí měřících nástrojů.¹¹³

Při zjišťování kvality života jsou využívány hodnotící stupnice v několika různých podobách. Převážně jde o sběr dat pomocí oddělené odpovědi, vizuální a adjektivní analogie a LIKERT stupnice. Ve všech případech jde o slovní hodnocení situace. Odlišují se pouze ve škále možných odpovědí, pro která má každá metoda svá pravidla.¹¹⁴

SQUALA (Subjective quality of life analysis) je dotazník mapující kvalitu života ve 23 oblastech, které odráží každodenní skutečnosti. Odpovědi jsou zaznamenávány respondentem na pětibodové hodnotící škále. Dotazník obsahuje i otevřené otázky na konci každé oblasti pro jakékoliv doplnění dle respondentovy potřeby. Původním

---

¹¹¹ SAWICKI, Silvester, WEDLICOVÁ, Iva, FLEISCHMANN, Otakar. *Osobnost jedince a náročné životní situace*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2008. 158 s.

¹¹² SAWICKI, Silvester, WEDLICOVÁ, Iva, FLEISCHMANN, Otakar. *Osobnost jedince a náročné životní situace*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2008. 158 s.

¹¹³ VAĐUROVÁ, Helena, MÜHLPACHR, Pavel. *Kvalita života: teoretická a metodologická východiska*. Brno: Masarykova univerzita, 2005. 143 s.

¹¹⁴ VAĐUROVÁ, Helena, MÜHLPACHR, Pavel. *Kvalita života: teoretická a metodologická východiska*. Brno: Masarykova univerzita, 2005. 143 s.

záměrem této studie bylo zjistit, zda na základě dotazníku lze rozlišit osoby s duševními potížemi. Primárně byl tedy dotazník určen právě pro tuto skupinu osob.¹¹⁵

WHOQOL (The world Health Organization Quality of life) je dotazník od Mezinárodní zdravotnické organizace, který je zaměřen především na kvalitu života v oblasti fyzického zdraví. Při tomto výzkumu jsou zohledněny i dopady nemocí na každodenní život člověka. Na vzniku WHOQOL dotazníku se podílela patnáctičlenná pracovní skupina tvořená zástupci výzkumných center z celého světa.¹¹⁶

Tento dotazník je vytvořen na základě čtyř principů, které byly po předchozích zkušenostech s měřením kvality života pokládány za nezbytné. Komplexnost je jeden z principů, který zdůrazňuje důležitost i jiných aspektů života, než je pouze fyzické zdraví. Dalším principem je subjektivnost. Z dřívějších zkušeností vyplynulo, že sebehodnocení je značně rozdílné od hodnocení druhé osoby. Pro dosažení výsledků je tedy nutná co nejautentičtější výpověď zkoumané osoby. Přesnost měření je také ovlivněna relativní důležitostí různých oblastí života. Každý jedinec vnímá určitou zkušenost odlišně, proto by měl dotazník mapovat subjektivní důležitost různých aspektů života. V poslední řadě jde o princip kulturní relevance, která umožňuje výzkum rozšířit na mezinárodní úroveň.¹¹⁷

V rámci pilotního šetření WHOQOL vznikly dva dotazníky, a to WHOQOL-100 a WHOQOL-BREF. V prvním případě šlo o původní instrument zjišťující stovkou položek kvalitu života. V praxi ale došlo ke zjištění, že daný dotazník skládající se z 24 podoblastí je příliš dlouhý. Proto byla vytvořena zkrácená verze s názvem WHOQOL-BREF. Z původních 24 podoblastí byla pro kratší verzi vzata vždy jedna položka vybraná na základě jejich psychometrických vlastností.¹¹⁸ Od dotazníku WHOQOL-BREF je odvozena část rozhovoru mapující kvalitu života v empirické části práce.

---

¹¹⁵ DRAGOMIRECKÁ, Eva a kol. *SQUALA: příručka pro uživatele české verze Dotazníku subjektivní kvality života SQUALA*. Praha: Psychiatrické centrum, 2006. 68 s.

¹¹⁶ DRAGOMIRECKÁ, Eva, BARTOŇOVÁ, Jitka. *WHOQOL-BREF, WHOQOL-100: příručka pro uživatele české verze dotazníků kvality života Světové zdravotnické organizace*. Praha: Psychiatrické centrum, 2006. 88 s.

¹¹⁷ MURPHY, Barbara a kol. *Australian WHOQoL instruments: User's manual and interpretation guide*. Melbourne: Australian WHOQoL Field Study Centre, 2000. 75 s.

¹¹⁸ DRAGOMIRECKÁ, Eva, BARTOŇOVÁ, Jitka. *WHOQOL-BREF, WHOQOL-100: příručka pro uživatele české verze dotazníků kvality života Světové zdravotnické organizace*. Praha: Psychiatrické centrum, 2006. 88 s.

4 Kvalita života v neúplných rodinách

Tato kapitola je věnována samotnému výzkumnému šetření, které mapuje u vybraných respondentek kvalitu života v neúplné rodině v čele s matkou samoživitelkou. Výzkumné šetření vychází z předchozích třech kapitol teoretické části bakalářské práce.

4.1 Cíl výzkumného šetření

Cílem výzkumného šetření bylo zjistit, do jaké míry ovlivňují okolnosti vzniku a život v neúplné rodině kvalitu života rodiny a celkové fungování rodinného systému.

K získání těchto dat byla použita kvalitativní metoda zkoumání v podobě polostrukturovaného rozhovoru. Byly vytvořeny dvě varianty rozhovorů, neboť respondenty byly rozděleny do dvou skupin. Skupinu A tvoří matky samoživitelky, které využily pomoc spolku Klub svobodných matek, z. s. a aktuálně se nachází v tíživé situaci. Ve skupině B jsou zahrnuty ženy, které stály v čele neúplné rodiny a výchovu dětí za nepříznivých podmínek zvládly i bez přítomnosti druhého rodiče.

Rozhovor vycházel z hlavní výzkumné otázky (HVO), která byla pro obě skupiny respondentek stejná.

HVO: Jaký vliv má život v neúplné rodině na kvalitu života?

Hlavní výzkumná otázka je následně rozdělena do čtyř dílčích výzkumných otázek (DVO), které jsou složeny z jednotlivých tazatelských otázek. Polostrukturovaný rozhovor se pro skupinu A a skupinu B výrazně liší ve třetí dílčí otázce a s ní spojených tazatelských otázkách.

Tabulka č. 1: Transformace výzkumného cíle do výzkumných otázek, skupina A

Hlavní výzkumná otázka (HVO)	Dílčí výzkumná otázka (DVO)	Tazatelská otázka (TO)
Jaký vliv má život v neúplné rodině na kvalitu života?	DVO I. Jaký je životní standard vybraných respondentek?	Jaký je váš věk?
		Jaké je vaše zaměstnání?
		Jaké je vaše současné zaměstnání určené pro život?
		Kolik máte dětí?
		Jakého pohlaví jsou vaše děti a kolik je jim let?
		Kde vaše děti studují?
	DVO II. Jak se rodina dostala do situace neúplné rodiny?	Jak jste se dostala do situace, že jste na děti a domácnost zůstala sama? (rozvod, úmrtí partnera...)
		Kolik vám bylo let, když jste na děti zůstala sama?
		Jakým způsobem jste situaci řešila bezprostředně po této události?
		Myslíte si, že se život pouze s jedním rodičem (matkou) nějakým způsobem podepisuje na vašich dětech? (studijní výsledky, kázeňské postihy, problémy chování...)
		Existuje někdo, kdo podle vás nahrazuje roli otce v rodině, popř. kdo?

		Pomáhají vám i jiní členové rodiny?
DVO III. Jakou formu pomoci poskytuje sdružení Klub svobodných matek z. s.?		Jak jste se dostala ke sdružení Klub svobodných matek z. s.?
		Z jakého důvodu jste vyhledala pomoc?
		Jakou formu pomoci vám poskytuje?
		Zvládla byste situaci i bez pomoci této organizace?
		Navštívila jste i jinou organizaci zaměřenou na vaši cílovou skupinu nebo jinou formu pomoci?
		Využíváte/využila jste i pomoc ze strany státu?
	DVO IV. Ovlivňuje život v čele s matkou samoživitelkou kvalitu života a celkové fungování rodiny?	
		Jak byste hodnotila kvalitu svého života?
		Žijete v současné době kvalitní život?
		Jste spokojena s podporou, kterou vám poskytují vaši přátelé a rodinní příslušníci?
		Baví vás život, který žijete?
		Máte dost energie na běžný život?
		Jak trávíte společný volný čas?

		Dostala vás koronavirová krize do problémů?
--	--	---

Tabulka č. 2: Transformace výzkumného cíle do výzkumných otázek, skupina B

Hlavní výzkumná otázka (HVO)	Dílčí výzkumná otázka (DVO)	Tazatelská otázka (TO)
Jaký vliv má život v neúplné rodině na kvalitu života?	DVO I. Jaký je životní standard vybraných respondentek?	Jaký je váš věk?
		Jaké je vaše zaměstnání?
		Jaké je vaše současné zaměstnání určené pro život?
		Kolik máte dětí?
		Jakého pohlaví jsou vaše děti a kolik je jim let?
		Kde vaše děti studují?
	DVO II. Jak se rodina dostala do situace neúplné rodiny?	Jak jste se dostala do situace, že jste na děti a domácnost zůstala sama? (rozvod, úmrtí partnera...)
		Kolik vám bylo let, když jste na děti zůstala sama?
		Jakým způsobem jste situaci řešila bezprostředně po této události?
		Myslíte si, že se život pouze s jedním rodičem (matkou) nějakým způsobem podepisuje na vašich dětech? (studijní výsledky, kázeňské postihy, problémy chování...)

		Existuje někdo, kdo podle vás nahrazuje roli otce v rodině, popř. kdo?
		Pomáhali vám i jiní členové rodiny?
DVO III. Jakou formu pomoci vybrané respondentky využily?		Víte o nějakých organizacích zabývajících se problematikou neúplných rodin a matek samoživitelek?
		Využila jste nějakou podobnou formu pomoci?
		Znáte sdružení Klub svobodných matek z. s.?
		Využila jste i pomoc ze strany státu?
DVO IV. Ovlivnil život v čele s matkou samoživitelkou kvalitu života a celkové fungování rodiny?		Ovlivňuje tato situace celkovou životní úroveň vaší rodiny?
		Jak byste zhodnotila kvalitu svého života?
		Žila jste v době, kdy byly děti malé a vy na ně byla sama, kvalitní život?
		Byla jste spokojena s podporou, kterou vám poskytovali vaši přátelé a rodinní příslušníci?
		Baví vás život, který žijete a který jste v době výchovy vašich dětí prožila?
		Měla jste dost energie na běžný život?

		Jak jste trávili společný volný čas s dětmi?
--	--	--

4.2 Výzkumná metoda

Vzhledem k tématu práce a specifické cílové skupině bylo ke sběru dat v empirické části práce využito kvalitativního výzkumného šetření. Informace byly získány pomocí polostrukturovaného interview, které je v tomto typu šetření často využíváno.

Gavora (2010) ve své publikaci zaměřené na pedagogický výzkum upozorňuje na rozdíly kvalitativního a kvantitativního výzkumu. Zatímco kvantitativní výzkum je orientován na čísla a větší množství respondentů, u metod kvalitativního rázu je stěžejní intenzita, délka trvání a podrobnost zkoumání. Liší se i ve výběru respondentů, kdy výběr osob pro kvalitativní výzkum je záměrný, nikoliv náhodný. Respondenti jsou vybíráni na základě vědomostí a zkušeností z určitého prostředí, které jsou potřebné pro daný průzkum.¹¹⁹

Nejčastěji využívané metody kvalitativního výzkumu jsou pozorování, interview a analýza produktů člověka. Každá z uvedených metod sloužící ke sběru dat má určitá pevně daná pravidla, avšak disponuje volností a přizpůsobitelností dle potřeb výzkumníka. V případě kvalitativního výzkumu jde o postupy sloužící spíše pro ulehčení následného zpracování získaných údajů.¹²⁰

Interview neboli rozhovor může mít několik podob lišících se ve struktuře a připravenosti celého výzkumného šetření. Nejčastěji se jedná o nestrukturované nebo polostrukturované interview. Při nestrukturovaném rozhovoru má výzkumník předem připravené pouze všeobecné schéma a cíl průzkumu. Pro realizaci polostrukturovaného rozhovoru je nutná větší připravenost výzkumníka, který si předem vytvoří rámcové otázky. Tyto otázky slouží jako určitý základ, který ale nemusí být striktně dodržován. Celý průběh rozhovoru se může měnit dle vyvíjejícího se obsahu a potřeb výzkumníka.¹²¹

¹¹⁹ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2010. 261 s.

¹²⁰ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2010. 261 s.

¹²¹ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2010. 261 s.

4.3 Výzkumný vzorek

Výběr respondentů, se kterými byl uskutečněn rozhovor, byl záměrný. Jak již bylo zmíněno v předchozí podkapitole, pro kvalitativní výzkum je tento způsob výběru charakteristický. Pro zjištění potřebných informací je nutné vybrat konkrétní osoby, které jsou pro dané výzkumné šetření vhodné. Jedná se o výběr „reprezentativní“, neboť vybrané osoby reprezentují určité prostředí. Velmi často je využíván výběr respondentů na základě výrazných charakteristických znaků.¹²²

Nejprve byla stanovena hlavní výzkumná otázka a cíl výzkumného šetření na základě kterého byly vybrány respondentky. Vzhledem k tématu práce byl výzkumný vzorek zúžen pouze na ženy. Následně byly vybrané respondentky rozděleny do dvou skupin. Rozhovory byly uskutečněny se čtyřmi ženami, přičemž dvě reprezentují skupinu A a zbylé dvě spadají do skupiny B.

Skupinu A tvoří ženy, které v současné době čelí problémům spojeným se vznikem neúplné rodiny. Tyto respondentky zůstaly na výchovu svých dětí samy a kvůli nepříznivé finanční situaci vyhledaly pomoc sdružení Klub svobodných matek z. s., které se zaměřuje na osamělé matky s dětmi a poskytuje jim potřebnou pomoc. Vzhledem k současné pandemické situaci a sídla sdružení v Praze bylo shánění respondentek náročnější. Díky ochotnému přístupu ze strany ředitelky sdružení byly zprostředkovány dva kontakty na ženy, kterým byla ze strany organizace poskytnuta pomoc.

Do skupiny B byly zařazeny respondentky, které v minulosti stály v čele neúplné rodiny. V současné době mají již dospělé děti, avšak na výchovu od jejich útlého věku byly samy. Tyto ženy nevyužily pomoc žádné organizace, která zajišťuje finanční, materiální a psychickou podporu samoživitelů. Výzkumný vzorek spadající do skupiny B byl vyhledán v Královéhradeckém kraji v okolí mého bydliště. Vzhledem k narůstajícímu trendu neúplných rodin byl výběr těchto respondentek snazší než v prvním případě.

Vzhledem k citlivému tématu byly respondentky předem informovány o anonymitě celého výzkumného šetření. Z tohoto důvodu nebudou v práci uvedeny žádné osobní údaje, které by mohly vést k odhalení jejich totožnosti.

---

¹²² GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2010. 261 s.

4.4 Design výzkumného šetření

Rozhovory byly s respondentkami z jednotlivých skupin vzhledem k pandemické situaci uskutečněny odlišně.

Respondentky ze skupiny A byly kontaktovány prostřednictvím emailu, který v obou případech poskytla ředitelka sdružení Klub svobodných matek z. s. Po následné domluvě došlo k telefonickému hovoru, díky kterému bylo uskutečněno samotné interview. V tomto případě nemohlo být uskutečněno osobní setkání, které by bylo ve všech směrech adekvátnější.

V případě respondentek ze skupiny B došlo po telefonické domluvě k osobnímu setkání za dodržení všech nařízených opatření. Tento způsob vzájemného setkání byl efektivnější než v prvním případě. Při osobním setkání můžeme lépe vyzorovat emoce respondentky a v případě potřeby přizpůsobit obsah rozhovoru aktuální atmosféře.

V obou případech nejprve došlo k představení a seznámení respondentek s důvodem a cílem výzkumného šetření. V úvodu byla také opakovaně zdůrazněna anonymita celého šetření, aby došlo k co největšímu sběru potřebných informací. Po vzájemné domluvě bylo ve všech případech respondentkami umožněno nahrávání celého rozhovoru, což usnadnilo následné zpracování získaných dat.

Po nutném úvodu a nastolení přátelské atmosféry následoval samotný rozhovor, při kterém byla využita možnost doplňujících otázek, které nebyly předem připraveny a vyplynuly z průběhu konverzace. V průběhu celého hovoru bylo respondentkám připomínáno, že některé otázky mohou být obzvlášť citlivé a v případě jakéhokoliv nepohodlí nemusí na danou otázku odpovídat. Této možnosti však nebylo ani v jednom případě využito.

I přes ztížené podmínky související se současnými vládními opatřeními došlo k získání potřebných informací pro dokončení výzkumného šetření.

4.5 Analýza výzkumných dat

Po získání potřebných informací pro výzkumné šetření je nutný jejich rozbor a zpracování, kterým se zabývají následující podkapitoly. Vzhledem k odlišnosti respondentek a jejich zařazení do skupiny A a skupiny B budou získaná data rozebrána zvlášť.

Skupina respondentek A

Nejprve bude analyzována skupina A dle dílčích výzkumných otázek. Celý rozbor pramení z rozhovoru s respondentkami, které aktuálně stojí v čele neúplné rodiny a využily pomoc sdružení Klub svobodných matek z. s. Skupinu A tvoří dvě ženy, paní L. ve věku 42 a paní J. ve věku 35 let.

DVO I. Jaký je životní standard vybraných respondentek?

Respondentka 1 – paní L.

Paní L. je v čele neúplné rodiny se sedmiletou dcerou a čtyřletým synem. Aktuálně žijí v pronajatém bytě 3+1 společně se psem. K přiblížení finanční situace rodiny bylo nutné zjistit i zaměstnání respondentek. Paní L. je momentálně nezaměstnaná a dochází na úřad práce. Nedávno jí skončila rodičovská dovolená a vzhledem k pandemické situaci a problémům s hlídáním dětí nemůže najít adekvátní zaměstnání, i když se o to aktivně snaží. Obě děti chodí do mateřské školy, protože dcera měla kvůli koronavirové krizi odklad, tudíž nastupuje do první třídy až v září letošního roku.

Respondentka 2 – paní J.

Paní J. má v péči šestiletého syna. Spolu se synem žijí v bytě matčiných rodičů, kde respondentka pravidelně hradí veškeré náklady a služby potřebné pro chod domácnosti. Tato žena byla do nedávna zaměstnána v callcentru, ze kterého byla propuštěna po skončení zkušební doby z důvodu nadbytečnosti. Aktuálně tedy za současných ztížených podmínek hledá nové zaměstnání. Šestiletý syn je obdobně jako u první respondentky stále v mateřské škole. I v tomto případě respondentka vyžadovala odklad synova nástupu do školy, avšak hlavním důvodem byly synovy zdravotní problémy a naplánovaná operace.

DVO II. Jak se rodina dostala do situace neúplné rodiny?

V obou případech došlo k odloučení rodiny od partnera z důvodu závislosti na návykových látkách.

Respondentka 1 – paní L.

V případě první respondentky, paní L., byl problém s partnerovou nadměrnou konzumací alkoholu, která byla neslučitelná s rodinným životem a péčí o děti. Určitý zájem o děti ale projevuje. Pravidelně platí výživné a dle možností si bere děti jednou za 14 dní na víkend. Neúplnou rodinu tvoří již 3 roky a 3 měsíce, kdy se respondentka rozhodla,

že situace s partnerem je již nezvladatelná. Paní L. bylo v té době 39 let a děti byly ještě ve velmi nízkém věku. Na situaci, že dojde k odloučení parterů, byla částečně připravená.

Již čtyři měsíce před samotnou událostí byla ve spojení s bývalým švagrem, který měl po úmrtí své matky k dispozici volný byt. Po vzájemné domluvě se paní L. se svými dvěma dětmi nastěhovala do tohoto bytu, kde, jak již bylo zmíněno, měsíčně hradí nájemné. Se sháněním bytu i se stěhováním jí pomáhali příbuzní, kteří jí jsou nápomocni i za normálních okolností. S péčí o děti jí pomáhá nejvíce babička, která za nimi pravidelně dojíždí.

Celá situace, kdy se děti ocitnou v jiném bytě a jen s jedním rodičem, se dle slov respondentky na dětech nijak výrazně nepodepsala. Tento fakt přisuzuje nízkému věku dětí, i když ze začátku dcera vykazovala určité projevy nespokojenosti. *„Pro dceru akorát působilo zátěžově to samotné stěhování a změna prostředí, protože už byla starší a už to dokázala vnímat. Byla trochu špatná první dva až tři dny z té rychlé změny, ale snažila jsem se hned po přestěhování vyrážet s dětmi ven, na hřiště, do ulic a po pár dnech si to sedlo.“*

Respondentka 2 – paní J.

Paní J. odešla se synem od svého partnera ve věku 32 let, tudíž stojí v čele neúplné rodiny 3 roky podobně jako paní L. Tato respondentka opustila svého partnera z důvodu jeho závislosti na návykových látkách. Paní J. se opakovaně snažila nalézt vzájemné řešení pro zachování rodiny, avšak soužití se i přes její snahy stalo nemožné.

Bohužel samotný odchod matky se synem doprovázela spousta problémů. Partner s odloučením nesouhlasil a snažil se zachovat rodinu pomocí neadekvátních postupů. Respondentka zmínila například situaci, kdy v době jejich odchodu partner zdevastoval její automobil, které chtěla prodat, aby měla více financí do začátku samostatného bydlení se synem.

Vzhledem k tomu, že s partnerem sdílela domácnost na druhé straně republiky, než vyrůstala a kde měla celou rodinu, rozhodla se vrátit se zpět do rodného města a začít takto nový život. Toto rozhodnutí mělo odůvodnění i z praktického hlediska, kdy v místě rodného bydliště byla větší nabídka na trhu práce a snazší shánění bytu. Nejprve řešila možnost bydlení v azylovém domě, ale dle slov respondentky to bylo složité vzhledem k jejímu trvalému bydlišti a stěhování. Shodou okolností se v tuto dobu uvolnil byt přítele paní J., který jí celou situaci pomohl řešit a nabídl jí, že první nájemné může splácet postupně dle jejích finančních možností. Současně jí ulevil i v tom, že nepožadoval kauci za byt.

Na vzniklou situaci reagovala i bezprostředním zažádáním o syna do péče a o alimenty od bývalého partnera, tedy otce dítěte. V tuto dobu partner nebyl ve stavu, kdy by si uvědomoval svou zodpovědnost, a proto paní J. ani z počátku nepočítala, že by mohl na péči o syna nějakou finanční částkou přispívat. Po dvouletém snažení došlo k rozhodnutí soudu a svěřením syna do její péče, včetně určení výše alimentů.

Celá tato situace se odehrála ve velmi nízkém věku syna, tudíž dle respondentky není možné určit, zda to na něho mělo vliv. Dále však ale zmínila, že synovi chybí mužský vzor, kterého se ale snaží nahradit dědeček, strýc nebo vedoucí volnočasových aktivit. Syn byl od útlého věku zvyklý na větší pozornost z matčiny strany a absenci otce nedává nějak hlouběji najevo. Jediné, v čem vidí paní J. problém, je netrpělivost a záchvaty vzteku u syna, avšak příčinu těchto projevů spatřuje v sobě a ve svém bývalém partnerovi a jejich častým neshodám.

V současné době má respondentka podporu od svých rodičů, kteří jí pomáhají s péčí o dítě a někdy poskytnou pomoc i materiální, například v podobě jídla.

DVO III. Jakou formu pomoci poskytuje sdružení Klub svobodných matek z. s.?

Respondentky ze skupiny A spojuje kromě aktuálnosti situace i fakt, že obě využily pomoc, kterou nabízí matkám samoživitelkám sdružení Klub svobodných matek z. s. sídlící v Praze. Důvody u obou respondentek byly obdobné.

Respondentka 1 – paní L.

Paní L. se dostala do situace, kdy nebyla schopna situaci, především po finanční stránce, zvládnout sama. Začala tedy hledat na internetu, zda není nějaká možnost pomoci. Již v minulosti zvažovala nabídku bydlení v azylovém domě, ale po úspěšném sehnání bytu od bývalého švagra tuto možnost prozatím vyloučila.

Ke sdružení Klub svobodných matek z. s. se dostala náhodou, kdy objevila na internetu nabídku pomoci ze strany této organizace. Nejprve měla strach požádat o pomoc, a proto si o ni zažádala až půl roku poté, co objevila tuto organizaci. Stále se snažila situaci řešit sama, avšak velkým impulzem se stala naplánovaná prohlídka dcery u zubního lékaře, na kterou paní L. neměla dostatek financí. Hlavním podnětem ke kontaktování tohoto sdružení byla tedy velmi špatná finanční situace, avšak respondentka nepopírá, že částečně vyhledala pomoc i kvůli přesvědčení, že na celou situaci nebude sama.

Kromě této organizace s jinou v minulosti ani v současné době nespolupracuje. Jediné, o čem se paní L. zmínila, je skupina na sociální síti s názvem „Maminky a pomoc

v nouzi“, kde si osamělé matky s dětmi vzájemně pomáhají například darováním dětského oblečení.

Sdružení Klub svobodných matek z. s. poskytuje finanční, materiální i psychickou pomoc. Tato respondentka využila pomoc finanční, především na zaplacení lékařské prohlídky u dcery, která dle její slov byla velmi rychlá a do pár dnů od podání žádosti dostala potřebné finance. Dále i podporu materiální, ve formě oblečení, spodního prádla a v současné době i v podobě respirátorů a ochranných pomůcek. Zároveň si samozivitelky mohou zažádat i o nákup, tuto pomoc však paní L. ještě nevyžila.

Respondentka je přesvědčena o tom, že by situaci bez pomoci nezvládla. Za pomoc ze strany sdružení je velmi vděčná a váží si jí. Od státu přijímá pouze příspěvek na bydlení, který pokrývá část nájemného.

Respondentka 2 – paní J.

Paní J. se dozvěděla o pražském sdružení od své přítelkyně. Na základě této rady vstoupila do obdobné skupiny na sociální síti jako první respondentka, kde pouze četla příspěvky a zkušenosti ostatních žen nacházejících se v podobné situaci.

Dle jejích slov ze začátku nepotřebovala materiální pomoc, avšak v poslední době se rapidně zhoršila situace, tudíž musela zažádat o podporu ze strany této organizace. Nepříjemná shoda náhod ve formě koronavirové krize a komplikovaného úrazu respondentky dostala rodinu do velkých finančních problémů.

Hlavním impulzem byla možnost využít materiální pomoci především ve formě oblečení, kterou, jak již bylo zmíněno, nabízí sdružení Klub svobodných matek z. s. S touto spoluprací byla velmi spokojená a využila tak více nabízených možností, které jí pomáhají ulehčit její současnou situaci. Paní J. jednorázově zažádala o příspěvek na bydlení ve výši 4000 Kč. Naskytla se jí i možnost využívat půjčený mobilní telefon s výhodným tarifem, který by si sama nemohla dovolit.

Respondentka není přesvědčena o tom, že by situaci sama zvládla, neboť by musela zažádat o půjčení financí a situaci řešit jinak, čímž by mohlo dojít k velikému zadlužení. Vzhledem k její spokojenosti s pomocí poskytovanou sdružením nikdy nespolupracovala s jinou obdobnou organizací. Ze státní podpory čerpá pouze finanční příspěvek na dítě.

DVO IV. Ovlivňuje život v čele s matkou samoživitelkou kvalitu života a celkové fungování rodiny?

Respondentka 1 – paní L.

Dle názoru paní L. celá situace nijak zásadně neovlivňuje celkovou životní úroveň rodiny. Jak sama říká: „*Já to na svých dětech nevidím, já to na ně nepřenáším. Oni vědí, co si můžeme a nemůžeme dovolit.*“

Na druhou stranu však respondentka potvrdila, že nemůže s jistotou říct, že žijí kvalitní život. Tato otázka ale vyvolala rozporuplnou reakci. Nejprve sdělila, že její děti jsou v jejich očích šťastné a svým způsobem jim nic nechybí a žijí kvalitní život. Jisté strádání rodiny však spatřuje například v kvalitě jejich stravy. Vzhledem k finanční situaci musí respondentka uvažovat, jaké jídlo si mohou dovolit a jaké ne. Často vaří z malého množství cenově dostupných potravin a převážně jde o bezmasá jídla.

Nejvíce je vděčná za pomoc ze strany sdružení a spolupráci s dalšími matkami ze společné skupiny na sociální síti. Ty jí pomohly i po psychické stránce, neboť někdy propadla negativním myšlenkám a špatné náladě. Nikdy to však nebylo v takovém rozsahu, že by musela vyhledat odbornou pomoc.

Dle jejích slov její život smysl stále má. Již během rozhovoru bylo patrné, že jejím smyslem života jsou její děti, pro které by udělala cokoli. S odstupem času vnímá odchod od partnera jako dobré rozhodnutí, především kvůli dětem, protože nechtěla, aby v takto problémovém prostředí s otcem závislým na alkoholu vyrůstaly. Paní L. s dětmi tráví spoustu času a snaží se jim maximálně věnovat. K jejich nejčastějším aktivitám patří procházky se psem nebo návštěva dětského hřiště.

V poslední době dostala koronavirová krize do problémů velké množství lidí a rodin. Sama respondentka uvádí, že pandemie velmi ovlivnila jejich situaci. Jak již bylo zmíněno, paní L. se aktivně snaží najít nové zaměstnání, avšak k tomu nejsou v současnosti adekvátní podmínky. Několikrát se jí stalo, že úspěšně prošla pracovním pohovorem, ale na pozici nemohla nastoupit kvůli dětem, o které neměl kdo pečovat v době, kdy by byla v zaměstnání. Ztížené podmínky má také s dcerou, která je v předškolním věku a každý den musí vypracovávat úkoly. Současně s tím dochází ještě s dětmi na logopedii.

Respondentka 2 – paní J.

Vzhledem k událostem, které předcházely současnému stavu v rodině druhé respondentky, s klidem říká, že určitě žijí kvalitní život. Paní J. se dostala z psychických problémů, které byly způsobeny soužitím s bývalým partnerem. Dle jejích slov si

nemohou dovolit vše, co by chtěli, ale základní potřeby dokážou naplnit. Uvědomuje si i další aspekty života, které mnozí opomíjí, jako je zdraví, možnost bydlení nebo schopnost obstarat si obživu.

Paní J. svoji pozornost věnuje spíše zážitkům, které upřednostňuje před materiálními věcmi. Se synem tráví velké množství času. „*Učíme se, hrajeme různé deskovky, chodíme ven, vyrábíme různé výrobky, chodíme do loutkového divadla, na hory, do bazénu, kamkoliv.*“

I v tomto případě hraje velkou roli současná pandemie. Dle slov respondentky se tato skutečnost nejvíce projevila ve finanční stránce a shánění zaměstnání, podobně jako u první respondentky. Zároveň tyto okolnosti nepůsobí adekvátně ani na psychický stav člověka. Paní L. má velikou podporu ze strany rodiny a nejbližších, kterým vděčí za to, že určitým způsobem mohou žít, tak jak žijí.

Skupina respondentek B

Skupinu B tvoří ženy, které svou situaci hodnotí retrospektivně. Během jejich života došlo k událostem, které postavily tyto ženy do čela rodin s malými dětmi, aniž by měly oporu ve svém partnerovi. Cílem rozhovorů s těmito respondentkami bylo zjistit, zda je možné situaci zvládnout bez využití pomoci organizací, které poskytují finanční a materiální pomoc těmto rodinám.

DVO I. Jaký je životní standard vybraných respondentek?

Respondentky ze skupiny B jsou v porovnání se skupinou A ve vyšším věku. Rozhovor byl uskutečněn se dvěma ženami ve věku 51 a 53 let.

Respondentka 1 – paní V.

Tato žena zůstala sama na dvě děti ve svých 35 letech. Se svým manželem měla dceru a syna, kterým bylo při vzniku neúplné rodiny 5 a 8 let. V současné době jsou již dospělí. Synovi je 24 let a dcera je ve věku 21 let. Ani jeden nezaložil do současné chvíle svoji rodinu. Syn již pracuje ve státním podniku a dcera studuje vysokou školu.

Finanční situace rodiny byla vždy v normě, neboť paní V. měla již v této době stálé zaměstnání na pozici zdravotní sestry, které má nepřetržitě až do současnosti. Velikou výhodou je také vlastní byt, který rodina zdědila po rodičích manžela respondentky.

Respondentka 2 – paní A.

Paní A. stála v čele neúplné rodiny se dvěma dětmi. V této situaci se ocitla již v jejich 25 letech. Dceři bylo 6 let a synovi 4 roky, tudíž byli ještě velmi mladí. V současné době je starší dcera ve věku 33 let a syn ve věku 31 let. Obě děti již mají stálé zaměstnání a své rodiny včetně dětí. S postupem času můžeme konstatovat, že vyrůstání v neúplné rodině je v tomto ohledu neovlivnilo. Oba vykazují znaky spokojené úplné rodiny.

Po finanční stránce na tom rodina paní A. byla o něco hůře než v případě rodiny první respondentky. V době narození staršího dítěte studovala druhá respondentka stále ještě na vysoké škole. V době, kdy zůstala na výchovu dětí sama, již měla uzavřený služební poměr na Úřadu práce, která obdobně jako v prvním případě přetrvává dodnes. Na finanční situaci rodiny bezprostředně působí i způsob bydlení, neboť rodina bydlela v pronajatém bytě s vysokým nájemným.

DVO II. Jak se rodina dostala do situace neúplné rodiny?

V případě respondentek ze skupiny B jsou okolnosti vzniku neúplné rodiny odlišné.

Respondentka 1 – paní V.

V roce 2004 došlo k tragickému úmrtí manžela respondentky. Tato událost měla velký vliv na psychiku respondentky, avšak dobře si uvědomovala, že se musí postarat o své dvě malé děti.

S odstupem času může zhodnotit, jak se jí výchova potomků vydařila. Dle jejího názoru se celá událost na chování a prospěchu dětí nepodepsala. Na výchovu nebyla úplně sama, protože jí byli velkou oporou rodinní příslušníci. Největší roli hráli prarodiče a sestra respondentky, kteří pomáhali s péčí o děti ve dne i v noci, dle potřeby. Vzhledem k povolání respondentky nebylo jednoduché skloubit pracovní činnost a péči o děti. Velikou výhodou paní V. spatřuje v tom, že prarodiče bydlí ve stejném městě, ve kterém je mimo jejího bydliště i škola, kterou děti navštěvovaly. Běžně docházelo k situacím, kdy děti chodily na noc k prarodičům odkud šly ráno do školy. Z toho také vyplývá, že pomyslnou roli otce nahrazoval především dědeček, ale také třeba strýc, i když dle slov respondentky se to nedá přesně určit, neboť otec může být vždy jen jeden.

Respondentka 2 – paní A.

Ke vzniku neúplné rodiny u druhé respondentky došlo po rozvedení manželů v roce 2004. Po dlouhodobé vzájemné neshodě a násilí ze strany manžela vůči paní A. to bylo nejvhodnější řešení celé situace i za cenu toho, že zůstane na děti sama. Po odloučení

manželů měla velikou oporu v rodině, která jí pomáhala s péčí o děti, i po finanční stránce.

Ani v tomto případě se respondentka nedomnívá, že by vzniklá situace a s ní související okolnosti razantně ovlivnily chování dětí. I přes to, že děti byly velmi malé, mají násilné útoky vůči jejich matce v živé paměti. V současné době syn respondentky stále odmítá komunikovat se svým otcem a tvrdí, že žádného otce nemá. Dcera již s otcem částečně komunikuje, ale nikdy mu jeho chování neodpustí. Mužským vzorem pro děti byl především dědeček, který ale krátce po této události zemřel. Dále rodině bezprostředně po celou dobu pomáhala sestra respondentky a prarodiče, obdobně jako u paní V.

DVO III. Jakou formu pomoci vybrané respondentky využily?

Vzhledem k pandemické situaci a složitosti výběru respondentek byly obě tyto ženy vybrány v Královéhradeckém kraji v okolí mého bydliště. Kvůli minimální nabídce organizací věnujících se dané problematice v této části republiky musely obě respondentky zvládnout situaci samy bez této formy pomoci.

Respondentka 1 – paní V.

Paní V. dle jejích slov vůbec netušila, že existují nějaké organizace pomáhající samoživitelům. Tvrdí ale, že ze strany rodiny jim byla věnována maximální pozornost, která byla pro výchovu dětí i zvládnutí situace po finanční stránce dostačující. O sdružení Klub svobodných matek z. s. nikdy neslyšela, což není úplně překvapivé vzhledem k tomu, že tato organizace sídlí v Praze.

Zda by tuto formu pomoci využila, nedokázala určit. Sama sdělila, že v místě jejího bydliště nic takového není. Nakonec se přiklonila k názoru, že by asi stejně organizaci nenavštívila, neboť větší finanční problémy nikdy neměli a s péčí o děti pomáhala rodina. Jako určitou pomoc ze strany státu můžeme spatřovat ve vdovském a sirotčím důchodu pro ni a děti po úmrtí manžela.

Respondentka 2 – paní A.

V případě paní A. bylo zjištěno, že o sdružení Klub svobodných matek z. s. slyšela, ale sama to přisuzovala povaze jejího povolání. Z toho vyplývá, že o organizaci má povědomí, ale nesetkala se s tím v souvislosti se svou životní situací. Podobně jako první respondentka také sdělila, že v blízkém okolí žádná podobná organizace není a v době, kdy se nacházela ve stavu, kdy by pomoc opravdu potřebovala, nic takového neexistovalo. V tomto případě však paní A. nepopřela, vzhledem k finančním

problémům, se kterými se v době, kdy zůstala na děti sama, potýkala, že by pomoc odmítla. Dále pak dodala: „*Je to těžký takhle určit, zpětně vidím, že někdy finance opravdu nebyly a situace byla celkem kritická, ale nevím, jestli by mě v době, kdy to bylo aktuální napadlo požádat o nějakou takovou pomoc.*“

Tato respondentka nevyužila pomoc ani ze strany státu, což ovšem vedlo k zadlužení, a ještě větším problémům s financemi. Částečně finančně rodinu podporovala již zmíněná rodina, která jednou za čas přispěla paní A. na potraviny nebo oblečení pro děti.

DVO IV. Ovlivnil život v čele s matkou samoživitelkou kvalitu života a celkové fungování rodiny?

Respondentka 1 – paní V.

Vzhledem ke vzniku neúplné rodiny v důsledku tragické události paní V. sdělila, že to velmi ovlivňovalo po psychické stránce nejen ji a děti, ale i blízké okolí. Celkovou životní úroveň to však nijak zásadně neovlivnilo. Jak již bylo zmíněno, tato rodina nikdy neměla problémy s finanční stránkou věci.

Tento fakt se projevil i na fungování celé rodiny, která se po této události semkla a poskytla ženě i jejím dětem pomoc, za kterou je respondentka velmi vděčná. Sama také říká že: „*rodina je pro mě to nejdůležitější, nikdy nedokážu vyjádřit tolik vděku, který dlužím právě mým rodičům a dalším rodinným příslušníkům, kteří mi byli po celou dobu neuvěřitelnou oporou.*“

Respondentka zpětně zhodnotila, jak celou situaci z jejího pohledu zvládla. I přes obrovskou bolest pramenící ze ztráty svého manžela potvrdila, že prožili a žijí kvalitní život. Vždy jejím smyslem života byly děti, se kterými dle pracovních možností trávila společné víkendy na chalupě, jezdila na výlety a několikrát byli společně i na dovolené. Vzhledem k nepravidelnosti pracovní doby respondentky byly společné aktivity s dětmi spíše nárazové, ale v době volna se snažila využít společný čas naplno.

Respondentka 2 – paní A.

V případě paní A. měl vznik neúplné rodiny souvislost s celkovou životní úrovní. Zpětně vidí, že největším omezením byly finance, kterých měla opravdu velmi omezené množství. Bývalý manžel sice přispíval jistou částkou na děti, ale ani to nebylo dostačující. I přes to ale říká, že v rámci možností dokázala téměř vždy uspokojit potřeby dětí.

I v tomto případě podobně jako u první respondentky, paní A. nejvíce vděčí za pomoc své rodině, která se po odloučení manželů sjednotila a snažila se jim pomáhat. Po psychické stránce to určitě nebylo jednoduché, ale na větší výkyvy nálad a nával negativních pocitů si nevzpomíná, tudíž soudí, že ji to v tomto ohledu nijak výrazně neovlivnilo. Určitě nedošlo k situaci, kdy by musela využít odbornou pomoc v tomto směru.

I přes finanční komplikace hodnotí, že prožila kvalitní život jak ona, tak i její děti. Smyslem života, jako asi u většiny matek, byly primárně její děti. Snažila se jim věnovat pokaždé, když to bylo možné. Hodně chodili s dětmi na procházky, jezdili na výlety po okolí a jednou za pár let si mohli dovolit i menší dovolenou.

4.6 Souhrn výzkumného šetření

Z uvedených rozhovorů s respondentkami ze skupiny A a skupiny B lze vydedukovat, že situace v neúplných rodinách je vždy náročnější než v rodinách úplných. Až na paní V. se všechny samoživitelky potýkaly s obrovskými finančními problémy, které měly největší vliv na chod celé domácnosti. I přes placení výživného od bývalých partnerů byla finanční situace rodiny velmi vážná.

Tři ze čtyř respondentek také uvedly, že ke vzniku neúplné rodiny došlo v důsledku odloučení partnerů ze zásadních důvodů. Rozvod je v současné době hodně časté řešení ukončení vzájemného soužití matky a otce, i přes to, že mají ve společné péči své potomky. U respondentek se prokázalo, že v jejich případě hrály velikou roli návykové látky, v jednom případě pak fyzické násilí. U zbylé respondentky byl důvod vzniku neúplné rodiny odlišný a zcela nedobrovolný. Tato žena se dostala do čela neúplné rodiny kvůli úmrtí svého manžela. Je ale jasné, že všechny zmíněné způsoby vzniku neúplné rodiny bezprostředně působí na psychický stav matek. Můžeme se domnívat, že tyto okolnosti mají vliv i na psychický stav dětí, avšak ve všech případech k odloučení došlo v nízkém věku potomků a dle slov respondentek se tato změna nijak razantně na jejich chování nepodepsala.

Co se týče zaměstnanosti respondentek, můžeme z jejich výpovědí předpokládat, že v současné době je náročnější získat stálé zaměstnání. Veliký vliv má jistě pandemická situace, která kvůli vládním opatřením razantně snižuje nabídku na trhu práce. V tomto případě nedokážeme přesně určit, jak by tomu bylo za normální situace.

Dle slov respondentek ze skupiny A se i přes tyto ztížené podmínky obě snaží aktivně získat zaměstnání.

Téměř ve všech případech mají samoživitelky obrovskou podporu od své rodiny a blízkého okolí. V obou případech u respondentek ze skupiny A byli tito lidé velmi nápomocní při shánění nového bytu a stěhování. Nejvíce se shodoval fakt, že rodina pomáhá s péčí o potomky a v některých případech i finančně.

Respondentky ze skupiny A jsou velmi nadšené z pomoci, kterou jim poskytlo sdružení Klub svobodných matek z. s. Tato organizace nabízí především finanční a materiální pomoc, kterou v obou případech respondentky využily. Díky tomuto sdružení získaly kontakty s dalšími ženami v podobné situaci, se kterými si vzájemně pomáhají. Z výpovědí respondentek ze skupiny B se můžeme domnívat, že fungování těchto organizací v České republice je poměrně nový trend. Z jejich slov vyplynulo, že v době, kdy měly malé děti a nacházely se v tíživé situaci, nic takového v jejich okolí neexistovalo. Tento fakt může být ovlivněn rovněž místem bydliště těchto respondentek.

Jistou podporu dostávají matky samoživitelky i ze strany státu, avšak dle jejich výpovědí není jednotná pomoc určená neúplným rodinám. V případě úmrtí manžela je k dispozici vdovský a sirotčí důchod, který má finančně pomáhat po dobu studia potomků. V ostatních případech respondentky zažádaly o příspěvek na bydlení nebo příspěvek na péči o dítě.

Respondentky se domnívají, že vznik neúplné rodiny nijak zásadně neovlivnil kvalitu života jak u nich, tak ani u dětí. U žen spadajících do skupiny A je možné, že k jistým projevům a omezením spojených bezprostředně s touto událostí ještě může dojít. V druhém případě, u respondentek ze skupiny B, které svou situaci hodnotí retrospektivně, můžeme s jistotou říct, že vznik neúplné rodiny měl minimální vliv, který se výrazně nepodepsal na chování dětí.

Důležitý je také fakt, že i přes omezené časové možnosti vzhledem k zaměstnání nebo aktivního hledání zaměstnání, se všechny dotazované respondentky snaží trávit společný čas se svými dětmi. Nejčastěji jde o společné procházky, menší výlety nebo drobné aktivity dle finančních možností. U paní J. bylo obdivuhodné, že i přes nedostatečné množství financí, se snažila investovat do zážitků a aktivit, které mohli zažít společně se svým synem.

Závěrem tedy můžeme konstatovat, že organizace poskytující pomoc samoživitelům mají velký smysl. Respondentky, které využily tuto pomoc, si sdružení velmi chválí a vděčí jim za zvládnutí situace, kterou by prý samy nezvládly.

Respondentky ze skupiny B nepopřely, že by podobnou organizaci nenavštívily, kdyby se jim v době jejich problémů naskytla tato možnost. U těchto respondentek můžeme také vidět, že vliv neúplné rodiny nemusí mít vážné následky pro potomky v jejich budoucím životě, neboť všechny děti těchto respondentek vykazují šťastný a bezproblémový život.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo přiblížit problematiku neúplných rodin a její dopady na kvalitu života rodinného systému. Práce se skládá z teoretické části, která přibližuje a definuje blíže související pojmy a z empirické části, která se opírá o teoretické poznatky zmíněné v předchozí části práce.

Teoretická část byla rozdělena do tří hlavních kapitol, které byly následně dále rozpracovány do dílčích podkapitol. V rámci jednotlivých kapitol se práce věnuje stručnému charakterizování rodiny jako systému, neúplné rodiny a kvality života. Pro lepší uchopení tématu a zajištění podkladu pro realizaci výzkumného šetření byly tyto okruhy dále podrobněji rozpracovány.

V rámci praktické části práce bylo uskutečněno výzkumné šetření, které vycházelo z polostrukturovaného rozhovoru se dvěma skupinami respondentů. Skupinu A tvořily ženy, které aktuálně stojí v čele neúplné rodiny a zároveň využily pomoc nabízenou sdružením Klub svobodných matek z. s. Ve skupině B byly respondentky, které také byly na domácnost a děti samy, avšak situaci hodnotily již retrospektivně. Cílem výzkumného šetření bylo zjistit, jak velkou roli hraje pomoc této organizace v neúplných rodinách a jak zvládly matky samoživitelky péči o domácnost a děti bez využití této formy pomoci.

Byla vytvořena hlavní výzkumná otázka, která byla dále rozdělena do dílčích a tazatelských otázek, které sloužily jako podklad k uskutečněným rozhovorům. Dále byly v průběhu rozhovoru využity i doplňující otázky sloužící k upřesnění informací, které vyplývaly z odpovědí respondentek.

Počet neúplných rodin v České republice stále roste. Dle výpovědí respondentek můžeme vyvodit, že nejčastější příčinou vzniku neúplné rodiny je rozvod manželů či odloučení nesezdaných párů, kterých v současné době stále přibývá. S tím souvisí i velké množství problémů, které v mnoha případech nejsou samoživitelé schopni sami zvládat. Dle výpovědí respondentek ze skupiny A můžeme zdůraznit smysl existence organizací, které se zaměřují na tuto cílovou skupinu. Na základě informací od respondentek z druhé skupiny můžeme vyvodit, že tyto organizace jsou současným trendem a nemají moc velkou historii. Z toho můžeme usuzovat, že do budoucna by tato forma pomoci mohla mít stoupající tendenci.

Z výsledků výzkumného šetření můžeme vyčíst, že kvalita života neúplných rodin je nejvíce ovlivněna mnohdy špatnou finanční situací samoživitelů stojících v čele těchto rodin. Důležité je také zmínit, že celková životní úroveň jednotlivých členů domácnosti

je ovlivněna velkým množstvím okolností, které nemusí souviset se vznikem neúplné rodiny. V současné době není výsledek až tak relevantní, neboť je zkreslen aktuální pandemickou situací, která bezprostředně působí na většinu lidské populace včetně rodičů samoživitelů.

Seznam použitých zdrojů

Literatura

CAMPION, Mukti Jain. *Who's fit to be a parent?* London: Routledge, 1995. 328 s. ISBN 9780415066839.

DRAGOMIRECKÁ, Eva, BARTOŇOVÁ, Jitka. *WHOQOL-BREF, WHOQOL-100: příručka pro uživatele české verze dotazníků kvality života Světové zdravotnické organizace*. Praha: Psychiatrické centrum, 2006. 88 s. ISBN 80-85121-82-4.

DRAGOMIRECKÁ, Eva a kol. *SQUALA: příručka pro uživatele české verze Dotazníku subjektivní kvality života SQUALA*. Praha: Psychiatrické centrum, 2006. 68 s. ISBN 80-85121-82-4.

DUNOVSKÝ, Jiří. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 1999. 279 s. ISBN 80-7169-254-9.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2010. 261 s. ISBN 978-80-7315-185-0.

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. 595 s. ISBN 80-7203-124-4.

GJURIČOVÁ, Šárka, KUBIČKA, Jiří. *Rodinná terapie: systematické a narativní přístupy*. Praha: Grada, 2009. 280 s. ISBN 978-80-247-2390-7.

GOLDENBERG, Herbert, GOLDENBERG, Irene. *Counseling today's families*. Pacific Grove: Brooks/Cole Publishing Company, 1998. ISBN 9780534346553.

GRECMANOVÁ, Helena a kol. *Obecná pedagogika II*. Olomouc: Hanex, 1998. 192 s. ISBN 80-85783-24-X.

GURKOVÁ, Elena. *Hodnocení kvality života: pro klinickou praxi a ošetrovatelský výzkum*. Praha: Grada, 2011. 224 s. ISBN 978-80-247-3625-9.

HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. 774 s. ISBN 80-7178-303-X.

HAŠKOVÁ, Hana. *Fenomén bezdětnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. 264 s. ISBN 978-80-7419-020-9.

HINTNAUS, Ladislav. *Člověk a rodina – smysl a funkce rodiny*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 1998. 79 s. ISBN 80-7040-315-2.

KANTOR, David, LEHR, William. *Inside the family: Toward a theory of family process*. San Francisco: Jossey-Bass, 1975. 259 s. ISBN 9780875892504.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

- MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. 98 s. ISBN 80-85282-83-6.
- MATĚJČEK, Zdeněk, DYTRYCH, Zdeněk. *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: Grada, 1999. 143 s. ISBN 80-7169-897-0.
- MATĚJČEK, Zdeněk, DYTRYCH, Zdeněk. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada, 2002. 128 s. ISBN 80-247-0332-7.
- MÁROVÁ, Zdeňka, MATĚJČEK, Zdeněk. *Výchova dětí v neúplné rodině*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977. 120 s. ISBN 14-504-77.
- MINUCHIN, Salvador. *Rodina a rodinná terapie*. Praha: Portál, 2013. 232 s. ISBN 978-80-262-0371-1.
- MIŠÍKOVÁ, Jaroslava. *Základy sociologie rodiny*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2003. 55 s. ISBN 80-7042-291-2.
- MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. 323 s. ISBN 978-80-86429-87-8.
- MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*. Brno: MSD, 2008. 194 s. ISBN 978-80-7392-069-2.
- PAYNE, Jan a kol. *Kvalita života a zdraví*. Praha: Triton, 2005. 207 s. ISBN 80-7254-657-0.
- POLONCYOVÁ, Jana a kol. *Neúplné rodiny*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i., 2019. 216 s. ISBN 978-80-7416-357-9.
- PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2013. 395 s. ISBN 978-80-262-0403-9.
- SAWICKI, Silvester, WEDLICOVÁ, Iva, FLEISCHMANN, Otakar. *Osobnost jedince a náročné životní situace*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2008. 158 s. ISBN 978-80-7414-068-6.
- SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. 176 s. ISBN 80-7178-559-8.
- SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007. 219 s. ISBN 978-80-7367-250-8.
- TRPIŠOVSKÁ, Dobromila, VACÍNOVÁ, Marie. *Sociální psychologie: vybraná témata*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2007. 156 s. ISBN 978-80-86723-30-3.
- VAĎUROVÁ, Helena, MÜHLPACHR, Pavel. *Kvalita života: teoretická a metodologická východiska*. Brno: Masarykova univerzita, 2005. 143 s. ISBN 80-210-3754-7.

VESELÁ, Renata. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 262 s. ISBN 80-86432-48-3.

Periodikum

AMATO, R Paul. The impact of family formation change on the cognitive, social, and emotional well-being of the next generation. In: *The future of children*. Princeton: Princeton University, 2005, vol. 15, no. 2, pp. 75–96. ISSN 10548289.

BERGSMA, Jurrit, ENGEL, George Libman. Quality of life: does measurement help? In: *Health Policy*. Amsterdam: Elsevier, 1998, vol. 10, no. 3. pp. 267–279. ISSN 0168-8510.

Příručka

MURPHY, Barbara a kol. *Australian WHOQoL instruments: User's manual and interpretation guide*. Melbourne: Australian WHOQoL Field Study Centre, 2000. 75 s.

Internetové zdroje

AMSP ČR. Definice rodinného podniku. In: *Rodinná firma* [online]. ©2015 [cit. 16. 12. 2020]. Dostupné z: <https://www.rodinafirma.net/cz/definice-rodinneho-podniku>.

FIŠEROVÁ, Vlasta. Sociologická encyklopedie. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. 2018 [cit. 15. 12. 2020]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Rodina>.

KODYŠOVÁ, Eliška. Být sám na děti: sólo rodiče jako rodiče. In: *Soft-zs.cz* [online]. 2015 [cit. 25. 1. 2021]. Dostupné z: <http://www.soft-zs.cz/softforum/vsechny-clankyabecedne/160-kodysova-eliska-byt-sam-na-deti-solo-rodice-jako-rodice>.

NAJDI POMOC S.R.O. Psychologie – zvládání náročných životních situací. In: *Najdi pomoc* [online]. © 2021 [cit. 15. 2. 2021]. Dostupné z: <https://www.najdipomoc.cz/clanky/slovník-pojmu/psychologie/psychologie---zvladani-narocnych-zivotnich-situaci/>.

ČSÚ. Sčítání lidu, domů a bytů – Pramenné dílo. In: *Český statistický úřad* [online]. 2013 [cit. 29. 1. 2021]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/24000-13-n_2013-02.

WHO. WHOQOL: Measuring Quality of Life. In: *Who.int* [online]. 1997 [cit. 15. 2. 2021]. Dostupné z: https://www.who.int/mental_health/media/68.pdf.